ШУПТУ СУББОТНИКЧЕ!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 92 (11590) | 1981 чылдың апрель 18, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 көв.

Ажылдаар чер бүрүзүнге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, ажыктыын болгаш шынарын бедидиңер!

(СЭКП ТӨ-ниң Кыйгырыгларындан).

ТАЙБЫҢ, ЧАВЫРЛЫЫШКЫН, НАЙЫРАЛ ДЭЭШ

Даштыкы чурттар-биле найырал болгаш культура харылзаалар ының совет нигитилелдериниң эвилелиниң IV Бүгү-эвилел конференциязы Москвага, апрель 16-да, Эвилелдер бажыңының колонналыг залынга доозулган.

Конференцияга үш Л. И. Брежневтиң байыр чедирипишкин, СННЭ-ниң ажыл-чорудулгазын ында бедии-биле үнелээн Совет Эвилелиниң болгаш оске чурттарның улустарының аразынга найыралды база бот-бодуун билчир чорукту хөгжүдериниң херээнге, 80 чылдарның тайбың программазын боттандырарынга чаа күштү берип турар деп, отчёт иletкелди чугаалажыры-биле санал бергенмер онзалап демделгээн.

Даштыкы хөй-нигитиниң төлээлекчилери Совет күрүнениң тайбыңга ынак даштыкы политиказы, совет найырал нигитилелдериниң эвилелиниң ажыл-чорудулгазын деткип турарының дугайын чугаалап турганнар.

СННЭ-ниң организацияларының мурнунда туруп турар харыысалгалыг сорулгаларны күүседириниң тодаргай оруктарын айытkан резолюцияны конференцияның киржикчилери хүлээп алган болгаш СННЭ-ниң чөвүлелиниң чаа составын сонгаан. (СЭТА).

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Бөгүн — ленинчи коммунистиг субботник хүнү. Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 111 чыл оюнга алдар болдурган коммунистиг субботник эрттирер дугайында Москва хоорайның мурнакчы бүдүрүлгелери эгелээшкинни үндүрген. Миллион-миллион совет кижилер-биле бир дөмей, Кызылдың даараныlга фабриказы, Тыва электри четкилери, «Тыва тудуг» трестиң № 48 тудуг эргелели, «Малчын», «Х Улуг хурал» совхозтар болгаш өске-даа коллективтер москвачыларның ол патриотчу саналын митингилерге, хуралдарга чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнүп деткээн. Ленинчи коммунистиг субботникти олар бедик бүдүрүкчүлүг шалыпчы күш-ажыл-биле демделгээрин шиитпирлээн.

В. И. Ленин «Улуг эгелээшкин» деп номунга баштайгы коммунистиг субботниктерниң улуг ужур-дузалыын үнелеп бижээн. Ол чаагай эгелээшкини күш-ажылдың чаа социалистиг байдалынче шилчилгенин эгези болганын демделгээш, ону улам нептередириниң, хөгжүдериниң чугулазын Коммунистиг партияның болгаш делегейде бирги социалистиг күрүнениң үндезилекчизи айыткан. Улуг баштынчының баш бурунгаар өттүр көрүүшкүнүүн шынның совет амыдырал бадыткап турар. Субботник амгы үеде коммунистиг күш-ажылдың ёзулуг байырлалы болу берген.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чылынга тураскаатkан эрткен чылдың апрель 19-та болган коммунистиг субботникке бистиң республикадан ниитизи-биле 141254 кижи киришкен, оларның иштинден 49 муң хире кижи боттарының бүдүрүлге черлеринге ажылдаан, үш муң кижи камнап алган чиг-эди, оттулар түүлү, кывар-чаар материалдары-биле бердинген онаалдаларны күүсеткен. Ол хүн бир муң тонна хөмүр-дашты каскан, 100 муң киловатт-шак электри энергиязын ажылдап үндүрген, 1205 кубометр ыяшты аргадан үндүр сөөрткен, 523 кубометр дилиг материалдарын, 11 тонна чугайны, 99 муң кезек туулбуну, 87 тонна долганны. 152 тонна комбикормну бүдүрген. Субботниктиң киржикчилери ниитизи-биле 241,2 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген, ажылдан алган акшазындан 191509 рубльди онгу беш чылдың фондузунче шилчиткен.

Барын-Хемчик, Таңды, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Каа-Хем, Бии-Хем районнарының, Кызылдың сайгарылга баазазының, эът комбинадының, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң, «Росводпром» каттыжышкынның демир-бетон кылыглар заводунуң, даараныlга фабриказының болгаш өске-даа күш-ажылчы коллективтерниң ажылчыннары, албан-хаакчылар болгаш аныяктары «кызыл суббота» хүнүнде эң-не идепкейлиг ажылдаан.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 111 чыл оюнга алдар болдурган «кызыл субботага» республиканың бүдүрүлгелери, тудуг организациялары, совхозтары, бүгү ажылчы чоннары хынамчалыг белеткенген, кижи бүрүзүнүң кылыр ажылын тодараткан. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективинден үш муң хире кижи күш-ажылдың байырлалынче бир демниг үнер. Арыглал фабриказының ишчилери бүдүрүкчүлүг ажылдап тургаш, аназ ажыл хүнүнүң нормазындан 30 тонна сорттуг даг-дүгүн хөйнү бээрин хүлээнген. Комбинаттың ажыл-ишчилери беш чыл фондузунче 10 муң ажыг рубльди шилчиндер. Кызылчылар коммунистиг субботникке белеткелди хынамчалыг чоруткан, 1665 кижи камнап алган чиг-эди, кывар-чаар материалдары, электроэнергиязы-биле ажылдаар. Хоорай чаагайжыдылгазынче чогуур кичээнгейни салган, орта 8 муң ажыг кижи киржир.

Ленинчи коммунистиг субботник эрттирер республика штабының баш бурунгаар санап көргенин ёзугаар алырга, «кызыл суббота» 143400 ажыг кижи киржир, олардан 49639 кижи ажылдаар черлеринге ажылдаар, дыка хөй кижи камнап алган чиг-эди-биле даалгаларны күүседир. Тыванын ажыл-ишчилери ниитизи-биле 242 муң рубльдиң продукциязын бүдүрер, оон иштинден 196 муң рубльди он бирги беш чылдың фондузунче шилчидери көрдүнген.

Коммунистиг субботник бүрүзү — социалистиг чарыштың курлавырының көрүлдези. Апрель 18-тин шалыпчы күш-ажылынын дуржулгазын партия, профэвилел организациялары ниитилештирер болгаш кичээнгейлиг өөренип көөр. Субботник хүнүнде чедип алган күш-ажылдын эң бедик бүдүрүкчүлүүн анаа хүннүң нормазы болдурар. «Кызыл суббота» хүнүнде улустуң күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрлүүшкүнүн бүдүрүлгенин база ажылдың ажыктыын улам ынай бедидеринге, СЭКП-ниң XXVI съездизинин шиитпирлерин күүседиринге ажыглаары эргежок чугула.

ШУПТУ КОММУНИСТИГ СУББОТНИКЧЕ!

ЭНЕРГЕТИКТЕРНИҢ ЧЕДИИШКИНИ

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергоцех коллективи онгу беш чылды эрткен чылдың октябрьда-ла чедиишкинниг дооскан, ам чаа беш чылда база темпизин кудулаттайн бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар.

Чижээ, коллектив эрткен айда баразының продукциязын 167,9 муң рубльге бүдүргеш, планын 123,9 хуу күүсеткен. Квартал планы база көрдүгелиинден 89,4 рубль хөй болган.

Мартта чылыг энергиязы ажылдап үндүрер даалга база ажыр күүсеттинген.

Энергетиктериниң коллективи дериглелериниң капитал септелгезиниң талазы-биле база эки түүнделдерни чедип эп турар. Мартта планда көрдүгелиинден барык ийи катап хөй, азы 22,9 муң рубльдиң ажылдарын кылган.

Цехтиң мартта ниити продукция бүдүрер планы 236 муң рубль турган. Ол 22,5 муң рубльге, а бирги кварталдың 123,8 муң рубльге ажыр күүсеттинген.

М. ООРЖАК.

АРАЗЫНДА ЧАРЫШТЫГ

Онгу беш чылдың ийнги кварталының планныг даалгаларын күүседир дээш социалистиг чарыш Чаа Шагаан-Арыгның тудугжу бригадаларының аразында улам калбарган.

Хоочун тудугжу Иннокентий Маркелович Карповтуң бригадазы күш-ажылчы маргылдаага идепкейлиг киришпишаан, котельнаяның тудуунда ажылдап турар. Бо чылын ажыглалга кирер объектиде дашчыларның болгаш тудугжуларның сес бригадалары бар. Олар аразында чарыштыг ажылдап келгениер.

И. Карповтуң бригадазында хүн үлүүн 140—150 хуу күүседип келген муридакчылар хөй. Оларга дуржулгалыг тудугжулар В. Чүлдүм, Т. Горбунов, С. Рукавицын, К. Очуроол болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур.

Бригаданың кежигүннери алган хүлээлгезин хуусаазындан эрте доозар дээш шудургу ажылдап турар.

Л. НАЧЫН-ООЛ.

Улуг-Хем район.

БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ АЖЫЛДААР

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 111 чылынга тураскаатkан субботник эрттирер дугайында Москваның мурнакчы бүдүрүлгелерин патриотчу эгелээшкинин Кызылдың ажылчы чоннары улуг кодурлүүшкүн-биле хүлээп алган болгаш деткээн.

Бүдүрүлге, организация бүрүзүнде коммунистиг субботник эрттирериниң штабтарын тургускан, олар «кызыл суботада» кылыр ажылдың хемчээлин, улустуң ажылдаар черин тодарадып, харылзаар кижилерни томуйлаан.

Хоорай штавы үлетпүр бүдүрүлгелерниң бүдүрер продукциязын, автотранспортчуларның сөөртүр чүүгүн, тудугжуларның кылыр тудуг-монтаж ажылдарын болгаш өскелээ улуг ажыл-агыйының алырларының чүүү бүдүрерин тозараткан.

Күрүне албан черлериниң албан-хаакчылары, студентилер, сургуулдар болгаш өөреникчилер колдуунда тудуг объектилеринге, хоорай погаанчылыгазынга болгаш чаагайжыдылгазынга ажылдаар.

Кызылдың ажылчы чоннарынан 42 муң кижи ленинчи коммунистиг субботникке киржирин, беш чылдың фондузунче 71400 рубльди шилчиндерин бот бүрүнгаар саналашкын көргүскен.

Күш-ажылчы коллективтериниң ишчилери «кызыл суббота» хүнүнде продукция бүдүрериниң рекордчу көргүзүүшү, тергиин эки шынарны, күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алыр сорулганы салган. Ол хүн үлетпүр бүдүрүлгелериниң 5 муң ажылчыннары 187 муң рубльдиң янзы-бүрү продукциязын бүдүрерин көрдүнген, оон хөй нуруузу улустуң хереглел барааннары болур.

«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң коллективи күш-ажылдың байырлалының хүнүнде хереглекчилерже 600 тонна хөмүр-ташты чүдүрүп чоруур, 10 муң кубометр чер кырының хөрээнүн хоорар, ол болза хүн нормазыннан 15 хуу хөй. Разрезтиң 143 ажылшчизи камнап алган электроэнергиязы-биле ажылдаар. Даараныlга фабриказының шеверлеря ол хүн 200 уруглар хереглээжин, 500 хераженнер болгаш 700 уруглар платьезин, 700 школачы, 1000 уруглар хөйленин даараар. Үлетпүр бүдүрүлгелерни 80 муң кезек тудуг туулбуну, 290 кубометр чыын-эптээр демир-бетонну болгаш өскедээ продукцияны бүдүрер.

Бо сан-чурагайлар хүнде ортумаа-биле бүдүрүп турар продукциядан хөй.

Тываның электри четкилериниң, сайгарылга баазазының, пиво, хлеб, автосептелге заводтарының, сүт комбинадының коллективтери субботник хүнүнде камнап алган электроэнергиязы, чиг-ади-биле ажылдаар.

Автотранспорт бүдүрүлгелериниң чолаачылары «кызыл субботага» идепкейлиг киржир, олар 15 муң тонна улус ажыл-агыйының чүүгүн сөөртүр, 50 муң пассажирни аргыштырар, камнап алган кывар-чаар материалы-биле 430 чолаачы ажылдап хүнзээр.

Тудуг организациялары кол күштү ажыглалга кирер тудугларже угландырыпар. Электри станциязының, Советтер бажыңының, школа болгаш өске-даа тудугларга улуг хемчээлдиг ажыл кылдынар. Тудугжуларга ийи муң хире хоорайжылгаларга ажылдаар.

Күш-ажылдың байырлалының хүнүнде дыка хөй тудугжу бригадалар бүдүрүкчүлүг ажылдаары-биле бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. № 48 тудуг эргелелиниң ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Р. Ф. Григоровичиниң улуртканы шеверлекчилер бригадазы эзлчегде 377 дөрбелчин метр ханавы штукатурлазарын хүлээнген, ол онаалдаан 40 хуу ажыл турар. Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Е. С. Бизээванын улуртkан шеверлекчилер бригадазы эзлчег нормазыйдан 11 хуу хөй ажылды кылырын дугурушкан. Ол ийи бригада кайызында камнап алган материалдары-биле ажылдап хүнзээр.

Найысылалды погаанчыдар болгаш чаагайжыдырының ажылын штаб чугулалап көргеш, министерстволардан, ведомстволардан үш муң. өөреллиг черлериндеп 5,5 муң кижини олче хаара тутkан. Ниитизи-биле 1,5 муң ыяшты олуртур. Хоорайның 4,5 микрорайоннарын чаагайжыдар.

Хоорай штавы бүгү-ле организакчы ажылын коммунистиг субботникти бедик деннелге эрттирериже угландырган.

Б. СВИНЦОВ,
ленинчи коммунистиг субботникин эрттирер хоорай штаның начальниги.

Ш. КУУЛАРНЫҢ «Шупту субботникче» деп плакады.

ЭРЕС-ДИДИМ БОЛГАШ МААДЫРЛЫГ БОЛГАНЫ ДЭЭШ

ССРЭ-ниң болгаш МАР-ның космонавтыларынга бедик совет шаңналдарны Кремльге тывыскан

Орбитанын «Салют-6» — «Союз» эртем-шинчилел комплексизинге корабльдин командири Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. А. Джанибеков, космонавт-шинчилекчи Моол Арат Республиканың хамаатызы Ж. Гуррагча составтыг каттышкан экипажтын космоска чедишкинниг ужудуушкуну космос делгемин шинчилээринге болгаш шинээдип алырынга социалистиг дем каттыштырылга чурттарының үре-түнелдиг кады ажылдажылгазының чаа үечадазы болган.

СЭКП ТК-ниң Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев космостун маадырларынга Совет Эвилелиниң бедик шаңналдарын апрель 17-де Кремльге барып тывыскан.

Шаңналдарны тыпсып тура эш Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер!

Бөгүн өөрүнчүг, дыка улуг болуушкунну демделеп турардыр бис. Социализм чурттарының ийи оглу — эштер Джанибеков биле Гуррагча космоска аян-чоруктап эөн келген. Олар кайгамчыктыг ажылды чорудуп, бистиң шагдан бээрги болгаш шынчы ениүвүвүс — социалистиг Моолгаа эки белекти кылганнар. Баштайгы моол космонавтынын Төрээн чурту эм Моолдуң Ардатын Революстуг намының XVIII съездизинге белеткеп турар, а оон сооңда алдарлыг Улусчу революциянын 60 чылын демделгээр.

1961 чылдың апрель 12-нин уттундурбас хүнү апрельдин бо хүнүнде сагыш-сеткилге кирип келир-дир. Юрий Гагаринин «Аъттанывтаалы!» дээн кайгамчыктыг сөзүн бүгү делегей ынчан дыңнаан.

Космос шинчилекчилери эрткен чылдарда лажок улуг орукту эрткен. Техника солчуп, сайзырагайжып келген, сорулгалар нарындан. Чер чоогунун делгеминге чоруушкунунун хуусаалары улгадып, узап келген. Ынчалза-даа чаңгыс-ла чүүл өскерилбейн арткан — космос орбитазынга ажылды ханы билиглиг, кайдыг-даа нарын байдалдарда шалыпкын болгаш шын хөделип шыдаар, чүгле эрес-маадырлыг кижилер кылып шыдаар. Эң-не кысказа-биле чугаалаар дээр болза, ол ажылды чүгле гагаринчи канналышкынын кижилери кылып шыдаарлар.

Космоска эң баштайгы ужудуушкунга чедир совет ракеттчилериниң ажылы-биле холбаалыг болур ужурга таварышкан мен. Мен мичан Метислав Всеволодович Келдышти, Сергей Павлович Королёвту, Михаил Кузьмич Янгельди, кижи төрелгетекте сылдыстарже орукту айтып турган өске-даа хөй-хөй шылгарангай эртемденнерни, конструкторларны чоок билир аас-кежиктиг болган мен.

Бистер шуптувус үзэрби чыл соонда чүү болурул дээрзинин дугайында бодап, баш удур чугаалаарын ораддажып-даа турган болгай бис. Күзел-бодал бо-ла херек кырында чүүлду мурнай бээр болгай.

Ынчалза-даа космос талазыбиле ыңдыг эвес болган: херек кырында болуушкун күзел-болалды-даа мурнапкан.

Амгы ужудуушкун чурттар аразының социалистиг экипажтарының сескн ужудуушкуну боон, эш Гуррагча космос шинээдикчилериниң ийиги чүскү бөлүүн ажыктан. Бо минуталарда мырнай чоокта чаа-ла «Салют-6» станциязын иштинге бистиң маадырларывысты хүлээп алган эштер Ковалёнок биле Савиных олар космоста эзлчээн ам-даа эртирбишаан.

Космос техниказының тургузукчуларының ачызында, космонавтыларның ачызында, бистер космос-даа дугайында, Чер-даа дугайында хөй чүүлдерни билир апарган бис. Бистер кижиниң шыдаар аргаларының дугайын база хөйну билир бис.

Совет Эвилели космос талазы-биле улустар аразынга ажыл-херекчи кады ажылдажылганын бүзүрелдиг талалакчыы боон келген болгаш ыңдыг боон-даа турар. Ынчангаш эрни-кыдыы чок космос океаны кайдыг-даа хевирнин боо-чепсээнден арыг болгаш хостуг турар болзун. Бистер өндүр-улуг болгаш гуманныг эчис сорулганы — космос делгемнин милитаризастап, чепсегдээрни болдурбазын каттышкан күш-биле чедип алыры дээш тупжуп турар бис.

Эштер! Орбитала «Салют-6» — «Союз» эртем-шинчилел комплексизинге космос ужудуушкунун чедишкинниг боттандырып чорутканы база ол үеде көргүскени эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруу дээш Совет Эвилелиниң Маадыры Владимир Александрович Джанибековту Ленин орден болгаш «Алдын Сылдыс» ийиги медаль-биле шаңнаан, космонавт-шинчилекчи, Моол Арат Республиканың хамаатызы эш Жугдэрдэмидийн Гуррагчага Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскаш ону Ленин орден болгаш «Алдын Сылдыс» медаль-биле шаңнаан.

Шаңналдар дээш чүректиң ханызындан силерге байыр чедирип тур мен, эштер. Эң-не эки чүүлдерни силерге күзедим. Аас-кежиктиг, кадыкшылды, чаа-чаа челишкиннерни күзеп тур мен!

* * *

В. А. Джанибеков эш Л. И. Брежневке мынча деп чугаалаан:

— Бистиң ленинчи партиывыстың ады-биле, Силериниң адыңар-биле совет улустуң болгаш бурунгаар депшилгелиг бүгү кижи төрелгетениң идегели, күзелдери болгаш челишкиннери холбашкан. Чурттар аразының сескн, совет-моол экспедициязының чедишкининг доозулганының дугайын, космоска ужудуушкуннуң айыттыган программазының долузу-биле күүсеттингенинин дугайын айыткаары мөңээ өөрүнчүг-дүр. Ол хээрге, бистиң партиялаpывыстың аңы-дүүмә кады ажылдажылгазының болгаш сырый найыралының түңнели-дир. Ол дээрге, Төрээн Коммунистиг партияның XXVI съездизинин төөгүлүг шиитпирлеринге бистин харымыыс болгаш Моолдуң Ардатын Революстуг намының XVIII съездизинге төлептиг белээвис-тир.

Он бирги беш чылда бистерниң совет космонавтыларның мурнунда салдыган сорулгаларны челишкининг күүседири-биле болдунар-ла бүгү чүүлдерни кылырывысты ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтыларының өөнүүзүнден, Леонид Ильич Силерге бүзүредип тур мен. Бистер космостуң идегелдиг техниказының тургузукчуларынга өөрүп четтирдивис. Космос ужудуушкуннуң, башкарарын хандырган организацияларга болгаш коллективтерге өөрүп четтирдивис. Бистин экипажты ужудуушкунга белеткээн специалистерге четтирдивис.

Бистиң ленинчи төрээн партиывыска, бистиң ончувуска, эргим Леонид Ильич, Силерге, бистиң экипажывыстың ажылын бедин-биле чедээнин дээп, Төрээн чурттуң бедик шаңналдары дээш улуу-биле четтирдивис.

Ж. Гуррагча бодукүн чугаазынга космоска совет-моол ужудуушкуну хылыр арганы бергени дээш, бедик шаңналдар дээш СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунга, ССРЭниң Министрлер Чөвүлелиниң улуг совет улуска, Леонид Ильич Брежневтиң болдуңга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илереткеп.

Ленин орден болгаш Совет Эвилелиниң Маадырының «Алдын Сылдызы» бодунуң Төрээн чуртуң космоска төлээлээр бедик аллярны меңээ тывыскан бүгү моол улуска база шаңнал болуп турар. Чээрби чылдар бурунгаар Юрий Гагаринниң изеп каанын сылдыс оруу-биле, моол аратты оглу, Социалистиг Моолдуң төлээлекчизи мен, бодумнуң сылдысчы совет аңы-дүүмаларым-биле кады космос орбитазынче көдүрлүп үнгенимге чоргаарланып, аас-кежиктиг болганымны илергейлеп тур мен.

Бөгүн Силерниң холунардан хүлээп алганым шаңналдар Ленинниң болгаш Сүхэ-Баторуң чылдарында тургустунган совет болгаш моол улустарның бүзүлбас, найыралын, Леонид Ильич Силерниң болгаш эш Ю. Цеденбалдың удуртканы бистиң аңы-дүүмаларым-биле кады космос орбитазынче көдүрлүп үнгенимге чоргаарланып, аас-кежиктиг болганымны илергейлеп тур мен.

Бөгүн Силерниң холунардан хүлээп алганым шаңналдар Ленинниң болгаш Сүхэ-Баторуң чылдарында тургустунган совет болгаш моол улустарның бүзүлбас, найыралын, Леонид Ильич Силерниң болгаш эш Ю. Цеденбалдың удуртканы бистиң аңы-дүүмаларым-биле кады космос орбитазынче көдүрлүп үнгенимге чоргаарланып, аас-кежиктиг болганымны илергейлеп тур мен.

Шаңналдарны тыпсып турда, чугааларны адыш часкаашкынары-биле уткаан.

В. И. Ленинниң болгаш Сүхэ-Баторуң төөгүлүг ужуражышкынын илергейлеп көргүскен скульптурлуг композицияны В. А. Джанибеков болгаш Ж. Гуррагча олар космоска кады ужудуушкуннуң турасказы кылдыр Леонид Ильич Брежневке тывысканнар.

Шаңналдар тыпсырынга келген СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, СЭКП ТК-ниң Килдис эргелекчизи И. Ф. Дмитриев, СЭКП ТК-ниң Чингине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, Космонавтылар белеткээринин Ю. А. Гагарин аттыг төвүнүн начальниги, ужар чүүлдүг генерал-лейтенантызы Г. Т. Береговой, ССРЭ-ниң МАР-да элчиин Д. Готов болгаш албаныг өске-даа кижилери космостуң маадырларынга изиг байыр чедирген.

(СЭТА).

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга

БЕДИК ХАРЫЫСАЛГАНЫ МЕДЕРЕП БИЛБИШААН

«ДҮҮНГҮЗҮНГЕ бодаарга бөгүн эң эки болгаш хөй чүүлдерни көрүп турар бис. Бисте чүү эки болуп турарын, а бергелер кайда барын билир бис»... Бо болза СЭКП-ниң XXVI съездизин хаап тура, эш Л. И. Брежневтиң чугаазында сөстер-дир. Эң эки болгаш хөй чүүлдерни көрүп билири дээрге ам-даа улам ажыктыг ажылдаары, улам бедик түңнелдерни чедип алыры-дыр. Съездиниң шиитпирлерин, аңаа Төп Комитеттиң Отчёт илеткелинде чүүлдерни болгаш түңнелдерни ханызы-биле угаап билир база быжыг шингээдип алыр талазы-биле ажыл-ишчи бүрүзүнге дузалаары дээрге партияның салган сорулгаларын күүседиринге дээш демиселге кижи бүрүзү бодунуң ролюн, амыдыралда туружун ылап билген турар кылдыр ажыл-херекти ынчаар тургузары ол-дур.

Ону барымдаалааш, СЭКП райкому, парткомнар болгаш өске организациялар съездиниң шиитпирлерин, оон идеяларын чоннуң кижи бүрүзүнге чедир хандыр тайылбырлап, пропагандалаар болгаш өөредир талазы-биле ажылды бүгү черлерге күштелдирген. Аңаа шыырак пропагандистерни, лекторларны, агитаторларны, политинформаторларны болгаш партийжи бүгү активти хаара тудкан. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугү» комбинаттың арыглал фабриказының дериилгелер машинизи, съездиниң делегады У. Т. Монгуш биле ажылчы чоннарның ужуражылгалары солун болгаш бедик кедурлүүшкүнүг эртиздээн.

Бүгү партийжи политиктиг, пропагандисчи ажылды съездиниң салган өндүр улуг сорулгаларын районнуң база күш-ажылчы коллективтерниң мурнунда практиктиг ажыл-херектер-биле сырый холбаштыр тургузар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң түңнелдериниң болгаш ооң шиитпирлеринге, эш Л. И. Брежневтиң съездиге кылганы Төп Комитеттиң Отчёт илеткелинде айтыышкыннарга болгаш түңнелдерге дүүштүр парторганизацияларының сорулгаларын чугаалашкан партия райкомунуң пленумунга база чер-черде коммунистерниң хуралдарынга ол бүгүнү ажыл-чорудулгага дайынчы программа кылдыр хүлээп ап турар. Оон-биле кады ниити районда болгаш күш-ажылчы коллективтерде кылдынган чүүлдерни болур-чогууру-биле демдеглеп, ажыл-херектиң байдалын шүгүмчүлекчи ёзу-биле көрүп кол кичээнгейни шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, перспективтиг сорулгаларны угландырып турар.

БИР ЭВЕС бурунгу Хемчиктиң эриктеринде, бистиң районнуң девискээрин алыр болза, сөөлгү он чылдарда аңаа улуг чаартылгалар болган. Чоокта чаа ээн чыткан Кара-Даш дааның эдээнде амгы үениң чаа техниказы-биле чепсегленген улуг үлетпүрлүг хоорай чаптылган. Ооң үлетпүрүнүң күчүзү чыл келген тудум улам өзүп, ында совет улустарның хөй националдарының төлээлекчилери акы-дуңма найыралдың ёзузу-биле ажылдап, Тыва черниң «даг торгузунуң удазынын» Төрээн чуртка бараалгадып турар. Онгу беш чылда В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугү» комбинаттың ийиги ээлчээн ажыглалга кирген болгаш тоску беш чылдыынга деннээрге ол 262 муң тонна даг-дугүн хөйнү бүдүргеш, хереглекчилерже чорудткан. Чамдык шиитпирлеттинмээн айтырыглар, бергелер турза-даа, ол-ла үеде районнуң үлетпүрү продукция бүдүрерин ийи катап көвүдеткен.

Ооң-биле кады районга тудуг, транспорт, амыдырал хандырылгазы, садыг болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырлары улам ынай хөгжээн. Ылангыя социал хөгжүлдениң сорулгаларын боттандырарынче, чоннуң амыдыралының деңнелин бедидеринче кичээнгей күштелген. Эрткен беш чылда барык-ла 40 муң ажыг дөрбелчин метр чуртталга шөлүн болгаш культура амыдыралдың объектилерин тудуп, ажыглалга киирген. Ам районнуң ажыл-ишчилери бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы — Москвадан болгаш Кызылдан телевидение дамчыдылгазын суур бүрүзүнде, харын-даа чамдык малчын турлагларда безин көрүп турар апарган.

Көдээ ажыл-агыйның, ылангыя совхозтарның материал-техниктиг баазазы быжыккан, олар четчир санныг күчүлүг машина-техника-биле хандыртынган, ында бодунуң ажыл-херээн эки билир чүс-чүс мурнакчылар өзүп үнген.

Барыын-Хемчиктиң коммунистери ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге улам сорук киргеш, он бирги беш чылдың баштайгы чылын багай эвес эгелээн. Мурнунда хожудап турган бүдүрүлгелер планын күүседип турар апарган. Бирги кварталда В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугү» комбинат, туүйбу заводу, эът комбинады, Ак-Довурактың үлетпүр бүдүрүлге комбинады, хлеб заводу планын күүсеткеш, пландан ажыр хөй продукцияны берген. Чижээ, «Тыва даг-дугү» комбинат бирги кварталда 26 муң тонна даг-дугү бүдүрер планын 26 муң 250 тонна чедирген. Ол ышкаш садыг, харылзаа, ыяш ажыл-агыйы база «Сельхозтехника» салбыры ышкаш коллективтер база-ла планныг даалгаларны ажыр күүсеткен.

Барыын-Хемчиктиң көдээ ажыл-ишчилери бо чылдың бирги кварталында база-ла күжениишкинниг ажылдаан, ооң түңнелинде ол-ла үеде күрүнеге эътти, сүтту планныг даалгадан ажыр берген.

СЪЕЗДИНИҢ шиитпирлеринге дүүштүр партия, совет болгаш ажыл-агый органнары, күш-ажылчы коллективтер база коммунистер бо чылдың баштайгы кварталында чедип алдынган чүүлдерни быжыглавышаан, салдынган сорулгаларны, он бирги беш чылдың даалгаларын күүседиринге долу шиитпирлиин илергейлеп турар.

Ниитизи-биле алырга, мал бажын өстүрериниң планын район эрткен беш чылда күүсетпээн, төрүүр чүс малга онаажтыр ап турар чаш төл планга ыракта четпес. Малдың уксаазын экижидер, ооң продуктулуун бедидер, малчыннарның амыдырал-чуртталгазын улам экижидер талазы-биле айтырыгларда шиитпирлеттинмээн чүүлдер хөй. Малдың өлүп, хорааары, ону самчыгдаар, оорладыр чоруктарның фактылары кайы-даа совхозтарда ам-даа хөй болуп артпышаан. Малга четчир чем баазазы чедир тургустунмаан.

Черле ынчаш ниитизи-биле чер ажылының культуразы чавыс. Бисте эки ажыглап болур суггаттыг черлер бар, ол хиреде совхозтарның олардан ап турар дүжүдү шоолуг эвес. Бир гектардан чылда ортумак дүжүт 4—5 центнерден ашпайн келген.

Көдээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдериниң, ылангыя «Көдээге мал ажылы — шалыпчы фронт» дээрзиниң дугайында съездиниң айтыышкыннарынга дүүштүр ажылдаары бистерден негеттинип турар. Хамыктың мурнунда малдың уксаазын экижидери, ооң баш санын немей өстүрери, продуктулуун бедидери, хөй чылдыг сигеннерниң тарылгазын калбартып турган, малга четчир санныг чемни белеткээри — бир кол сорулга кылдыр салдынган. Малчыннарның амыдырал-чуртталгазын улам экижидери, бригада төптерин, турлагларны чаартып кылыры, электрижидери көдүрүп турар.

Районда тургустунган суггарылга системазының катты-жылышкыны, «Сельхозхимия» организация чер ажылын хөгжүдеринге, ооң үнүш-дүжүткүрүн бедидеринге улуг идигни салыр апаар. Ажыл-агыйлар часкы тарылгага чогуур белеткелдиг кирген, а үстүнде организацияларның күжүн ажыглап, олар-биле бир демниг ажылдап тургаш, бо чылын бедик дүжүттү өстүрүп ап болурунуң аргалары бар.

Үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларында чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар эвээш эвес. «Тыва даг-дугү» болгаш эът комбинаттары ышкаш чоокку чылдарда ажыглалга кирген бүдүрүлгелерниң төлевилел күчүзүн бүрүн шиңгээдип алырының, фонд эгидилгезин көвүдедириниң, ажылдың ажыктыын база шынарын бедидериниң, күш-ажылды организастаарын сайзырангайжыдарының болгаш өске-даа чугула айтырыгларның талазы-биле ам-даа шудургу ажылдарны чорудары парторганизациялардан негеттинип турар. Ол ышкаш чамдык бүдүрүлгелерни эде дерип, чаартыр, а оларның социал хөгжүлдезиниң планын боттандырар талазы-биле бо беш чылда хөй чүүлдерни кылыр апаар.

Тудугнуң темпизин бедидип, ооң шынарын экижитпишаан, Ак-Довурак хоорайга болгаш суурларга улуг-улуг чаа тудугларны кылыры база көрдүнген. Ак-Довуракка ТЭС-тиң үшкү ээлчээн, даг рудазы кургадыр корпусту, уруглар эмнелгезиниң комплексин, чаа улуг школаны, Кызыл-Мажалыкка сүт заводун, Шекпээрге чаа школаны, Барлыкка Культура ордузун болгаш ниитизи-биле чүс-чүс дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга бажыңнарын болгаш уруглар албан черлерин тудуп, ажыглалга киирер. Он бирги беш чылда салдынган сорулгаларны боттандырары районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының доктаамал кичээнгейиниң төвүнге тургустунар ужурлуг.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылда бистиң мурнувуста салдынган сорулгаларны чедиишкинниг күүседири партийжи организакчы болгаш политиктиг, идей-кижизидилгелиг бүгү ажылдың деңнелин бүтү талалыг бедидерин, ооң стилин болгаш арга-методун улам сайзырангайжыдарын негеп турар. Ооң ангыда эш Л. И. Брежневтиң съездиге чугаалааны ышкаш, бирги ээлчегде харыысалганы бедик-биле медерел билири болгаш быжыг, ёзулуг коммунистиг, тургузукчу сагылга-чурум, оккур угаан, чаа чүүлдү соксаал чок дилеп тывары, ону деткиири чер болганга база бүгү чүүлдерге доктаамал иницатива херек апаар.

Ш. КУУЛАР,
СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары.

БЕДИК ИДЕЙЛИГ ЧОГААЛДАР ДЭЭШ

Апрель 15-те, СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга, республиканың чогаалчылар хуралы болган. «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр Тываның чогаалчылар организациязының сорулгалары» деп илеткелди Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы К. К. Кудажы кылган. Чугаалашкан айтырыг талазы-биле Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы С. А. Сарыг-оол, критик Д. С. Куулар, чогаалчылар С. Козлова, О. Сувакпит, башкылар Ч. Чап, О. Каң-оол, аныяк авторлар Б. Доюндуп, В. Бузыкаев, И. Иргит, республиканың хөгжүм-шии театрының кол режиссёру С. Оюн олар боттарының саналдарын бергеннер.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады Г. Ч. Ширшин хуралга киржип, чүве чугаалаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге партия ТК-ның Отчёт илеткелинде, «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарында» идеология ажылынче, ылангыя литератураның болгаш уран чүүлдүң айтырыгларынче улуг кичээнгей салдынган дээрзин илеткелчи, Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы **К. К. Кудажы** онзалап демдеглээн.

Тываның чогаалчылары, бүгү совет литератураның төлээлери-биле бир дөмей, партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, чогаалдарның идейлиг утказын улам ханыладып, литератураның партийжи болурун күштелдирер дээш ажылдап турар. Ол сорулганы күүседиринге СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, Ленинчи шаңналдың лауреады эш Л. И. Брежневтиң съездиге кылган Отчёт илеткели база ооң «Бичии чер», «Катап тургузуушкун», «Кур чер» деп номнары улуг идигни берип турар.

Ооң бээр бир чыл безин четпээн, республиканың чогаалчыларының ээлчеглиг съезди болган. Аңаа чедиишкиннерни демдеглевишаан, четпестерни база тодаргай анализтээн. Онгу беш чылда Тываның чогаалчыларының кылган ижиниң түңнелин эрткен чылдың чазынында Москвага болган хуралга база сайгарган.

Илеткелчи бир дугаарында проза чогаалынга доктааган. Чаа чүүлге Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы С. А. Сарыг-оолдуң алдан маадырлар дугайында романының эгелери «Улуг-Хем» альманахтың 45 дугаарынга кестүп келгени хамааржыр.

Уругларга чогаалдар дугайында айтырыг база хуралга көдүрүлген. 1980-81 чылдарны ол талазы-биле «дүжүткүр» чыл деп санаан. Ол үеде чаштарга проза чогаалдары элбээ-биле кестүп келген. Республиканың улустуң чогаалчызы С. Пюрбюнуң «Шынапайның чугааларындан» ангыда, хоочун чогаалчы Л. Б. Чадамбаның «Аян-чорук» деп тоожузун, М. Эргептиң «Өдүгенде чай» деп номун адап болур.

Чогаалчы С. С. Сүрүң-оолдуң чамдык ажылдарын база хуралга анализтээн. «Авазынга дангырак» деп номнун соон дарый автор чылдан чылче бо хүнүн айтырыгларын көргүскен чогаалдарны бижип турар апарганы өөрүнчүг. Мораль темазынга хамаарышкан, харын-даа элээн чидиг болгу дег темаларны дидими-биле көргүзүп турары мактанчыг. Ооң чижээнге авторнуң «Кымның оглул?», «Өске кадай» деп чогаалдарын киирип болур. Ол номнарның дугайын номчулга конференцияларынга чугаалажып, авторга хөй санныг чагааларны номчукчулар бижип, айтырыгларны салып, саналдарны киирип турар.

Четпестерни илередир, чамдык кижилерниң өөдежок аажызын сойгалаары — шоодуг бижикчилериниң сорулгазы. Ол «кижиргенчиг» үүле-херекти В. Б. Монгуш сегирип алгаш, чедиишкинниг ажылдап турарын номчукчулар билир. Шоодуглар чыындызындан тургустунган ийи номну ол үндүрген. Ооң сатиразы оон-даа чидиг, ханы болурун хуралдың киржикчилери күзээннер.

В. Монгуштуң соон дарый солуннар арыннарынга кестүп үнүп орар аныяк сатириктер Вячеслав Тимофеев биле Сергей Баирни база адаан. Ынчалза-даа оларның ажылдары чүгле солуннарга, ында-хаая альманахка үнери-биле кызыгаарлаттынып турар. Ол авторларның ангы номнарын үндүрер өй база келгени чугаажок.

Орус дылга Тыва дугайында бижип турар авторларга хамаарышкан чугаа база ук хуралга болган. Республикадан дашкаар дыка хөй үе дургузунда чурттап турар-даа болза, В. П. Ермолаев харылзаазын үспейн турар. Ооң орус дылда үнүп турар «Улуг-Хем» альманахта чогаалдарында революстуг чылдарда Тываны көргүскен төөгүлүг чүүлдер хөйү-биле кирип, чоннуң эрге-чагыргазының Тывага кандыг байдалга тургустунганын автор орус номчукчуларга делгеренгей-биле көргүзүп турар.

Мурнуку үелерде болгулаан съездилерге-даа, мындыг хевирлиг хуралдарга-даа М. И. Пахомовтуң «Бурунгу чериң эртени» деп чогаалының ийиги ному үнер дугайында сураг 1974 чылдан бээр дыңналган. Ону хөй удаа сайгарып чугаалажып келген-даа, «Улуг-Хем» альманахка чамдык эгелери үнүп-даа турган. Критиктер-даа, партия ажылдакчылары-даа ооң-биле таныжып, чырыкче үнүп болур деп түңнелди үндүрген, ук чогаал ам үнер.

Н. А. Сердобовтуң «Дайынга өрттенгеннер» деп чаа романы база-ла ындыг «оруктуг» эртүген, ам бо чылдың тойчузунде чырыкче үнер. Оларның-биле чергелештир аныяк авторлар Владимир Нестеренко биле Вячеслав Бузыкаев оларның баштайгы чогаалдарынга илеткелчи-даа, санал бергеннер-даа доктааганнар.

Рассказ, новелла, очерк дээн ышкаш жанрлар-биле ажылдап турар авторларга Монгуш Доржу, Чооду Кара-Күске, Каң-оол болгаш Чаң-оол Ондарлар, Куулар Аракчаа болгаш өскелер-даа хамааржыр. Оларның бижээн рассказтарының шынарлары янзы-бүрү болза-даа, автор бүрүзү амыдыралды бодунуу-биле көргүзүп шыдааны оларның чедиишкини болур.

Поэзия дугайында база чугаа болган. Улустуң чогаалчызы Степан Агбаанович Сарыг-оолдуң шүлүктерин ук хуралга бедик-биле үнелээн. Ылангыя ооң «Чүректиң аялгалары» деп чыындызы шынап-ла чүрекке тааланчыг одуругларлыг.

Кижиниң талантызы дээрге бүгү-ниитиниң болур дээрзин эш Л. И. Брежнев чугаалаан. Ынчангаш республикада чогаал ажылы кылып чоруур талантылыг кижи бүрүзү бодунуң ажылы үре-түңнелдиг, чонга чедингир болзун дээш ээ-харыысалгалыг болур ужурлуг дээрзин илеткелчи болгаш санал берген эштер демдеглээннер.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** хуралга киржип, делгеренгей чүве чугаалаан.

Тываның ишчилери, бүгү совет улус-биле бир дөмей, партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринге сорук кирип, ону амыдыралга боттандырар дээш күжениишкинниг ажылдап турар үеде чогаалчылар хуралының болуп турарын Г. Ч. Ширшин демдеглээн. Ол улуг шуулганга чурттуң онгу беш чылда чедип алган чедиишкиннерин түңнеп, келир үедеги сорулгаларны тодараткан. Литература болгаш уран чүүлдүң айтырыглары база аңаа демдеглеттинген.

Съездиниң шиитпирлеринде айыттынган сорулгаларны күүседири Тываның чогаалчыларының база хүлээлгези болур. Амгы үениң негелдезинге дүүштүр бедик идейлиг, уран-чечен, дээштиг чогаалдарны тургузары — кол сорулга. Ону боттандырарда экономиканы билири чугула. Ол дээрге чоннуң чаагай чоруу дээш демисел-дир. Партияның салып турар кол сорулгалары — ажыктыг чорук, шынар, хумагалыг болуру база күш-ажыл курлавырларын чеп ажыглаары. Ол талазы-биле айтырыглар чогаалчыларның демир ужуктеринден чарылбас ужурлуг.

Ленинчи национал политиканың боттанышкынының ачызында Тыва республика сөөлгү чылдарда таныттынмас кылдыр чаартынган. Тывадан Совет Эвилелиниң дыка хөй хоорайларынче күчүлүг лайнерлер ужуп турар, республиканың ол-бо булуңнарынче дүрген чоруктуг, бүгү талазы-биле дерээн Л-410 база чонну аргыштырып эгелээн. Тываның барык суур бүрүзүнде чурттакчылар телевизорну көрүп турар, өөредилге, культура талазы-биле чедиишкиннер хөй. Ол бүгүнү тыва литературага тода, каракка кестүп кээр кылдыр чырыдары күзенчиг. Черле ынчаш литература болгаш уран чүүл кижизидилге ажылынга улуг ужур-дузалыг, дээштиг салдарлыг болур дээрзин чогаалчылар утпаза чогуур.

Амгы үениң чогаалының кол маадыры хөй-ниитиниң ажыл-амыдыралы-биле тудуш холбаалыг болуру чугула дээрзин оратор айыткан. Ооң сагыш-сеткили-даа, амыдыралы-даа чондан хоорук болбас ужурлуг.

Түңнелинде Г. Ч. Ширшин Тываның келир үедеги сорулгаларынга доктаавышаан, чогаалчыларга чаа-чаа чедиишкиннерни күзээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырарынга Тываның чогаалчылары боттарының улуг улуг-хуузун киирер дээрзинге хуралдың киржикчилери быжыг шиитпирлиин илереткен.

БИРГИ СУББОТНИКТИҢ МУЗЕЙИ

Ол — бистиң чуртувуста чүгле чаңгыс музей болуп турар. В. И. Ленинниң «Улуг эгелээшкин» деп адааны 62 чыл мурнунда бирги коммунистиг субботниктиң болуп эртнени Москва хоорайда Москва—Сортировочная дээр локомотив депозунда ону тургускан. Ону улуг эгелээшкинниң музейи деп адаар.

Аңаа чүгле бистиң чуртувустуң аңгы-аңгы районнарындан эвес, а даштыкы аалчылар база кээп турар. Ол музейге социалистиг чурттардан, ол ышкаш Японияда, Бельгиядан, Канададан, Норвегиядан, Финляндиядан болгаш өске-даа чурттардан делегациялар чораан.

Деповуң партия ячейказының 1919 чылдың апрель 12-де болган хуралының № 16 протоколундан ушта бижидилгени шил адаанга салган. Ында мынча дээн: «Хуралга 13 партия кежигүну, ийи ажылчын киришкен. Коммунистерниң ажылын улам күштелдирер дугайында эш Бутаковтуң илеткелин дыңнаан. Дугаары 15 протоколду амыдыралга боттандырар, тодаргайлаарга, коммунистер суббота хүнүнде кежээкиниң 8 шактан эртенгиниң 6 шакка чедир ажылдааш, үш паровозту септеп доозарын хуралдан доктааткан».

Ажылдап турган кижилерниң тырттырган чурук ында база бар. Субботниктиң киржикчилери ол дүне ак сеткилдиг ажылдааннар. Олар вагонга кирип келгеш шай ижип, Чөөн фронтунуң ынчангы байдалын чугаалашканнар. Чанар мурнунда олар «Интернационалды» ырлааннар.

Иштикиниң болгаш даштыкының дайзыннары-биле демиселди чорутпушаан, аныяк Совет Республика улуг бергелерге таваржып турган.

1919 чылдың апрель 3-те ажылчыннарның болгаш кызыл армейжилерниң депутаттарының Москва Совединиң онза чугула хуралы болган. Аңаа чурттуң иштики болгаш даштыкы байдалының дугайында илеткелди В. И. Ленин кылган. Иштики болгаш даштыкы контрреволюцияны базарынче бүгү күштү мөөңнээрин ол кыйгырган. «Ада-чурт айыылда!» деп, ленинчи сөстер кижи бүрүзүнүң сагыш-сеткилин хайныктырган. Ол хуралга Москва—Сортировочная депозундан Моссоветтиң депутадынга дешшиттирген слесарь И. Е. Бутаков база олурушкан. Ол депога ээп келгеш, Ленинниң чугаазын коммунистерге тайылбырлап берген. Паровозтар чедишпезиниң ужурундан Москваның бир станциязында турар шериг эшелоннарын фронтуже чорудуп шыдавайн турарын Иван Ефимович дыңнаткан. Апрель 12-де, субботада, үш паровоз септээринге коммунистерниң халас ажылдаарының дугайында шиитпирни хүлээп алган. Бистиң чуртувуска бирги коммунистиг субботник ынчаар болуп эрткен.

Москвачыларның демир-орукчуларының ол инициативазын В. И. Ленин бедик-биле үнелээш, ону «Улуг эгелээшкин» деп адаан.

«ОВ 7024» дээр паровоз ук музейниң экспонады апарган. Ында мындыг бижиктиг турасказал самбыра бар: «Владимир Ильич Ленинниң «Улуг эгелээшкин» деп адааны 1919 чылдың апрель 12-де Москва — Сортировочная депозунга болган бирги коммунистиг субботникке бо паровозту коммунистер септеп кылган». Бо паровоз Красноярск крайның бир ыяш-үлетпүр ажыл-агыйындан тывылган. Ону депога эккелгеш септээш, музейниң экспонады кылып кааны ол.

Музейниң чуруктары, фотографиялары, документилери болгаш өске-даа материалдары дайын мурнунда, оон соонда чылдарда депо коллективиниң ажыл-ижин, амыдырал-чуртталгазын чугаалап турарлар. Витринада — 1958 чылдың ноябрь 18-те үнген «Комсомольская правда» солуннуң номери бар. Ооң бирги арынын кежилдир мындыг эгени парлаан: «Улуг эгелээшкинниң чаа хөгжүлдези». Депога чаа патриотчу эгелээшкин — коммунистиг күш-ажыл бригадалары атты чедип алыр дээш чарыш калбарган. Ооң эгелекчилери ролик цехиниң коммунистери болгаш комсомолчулары болганнар. Олар коммунистиг ёзу-биле өөренип, чурттап, ажылдаарын шиитпирлээннер. Чаа хүлээлгелерни ажылдап кылганнар, чагыгларны тургузуп алганнар. Төөгүге артып калган ол документ музейде чыдар. Москва—Сортировочная депозундан үнген ол чаа эгелээшкин бүгү чуртка кончуг дүрген тарай берген.

Улуг эгелээшкинниң алдарлыг күш-ажылчы чаңчылдарын депонуң коллективи улам быжыглап турар. Депога «Коммунистиг күш-ажылдың коллективи», «Москва хоорайның эң эки бүдүрүлгези» деп аттарны тывыскан. Коллектив Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл тук орденнер-биле шаңнаткан.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 111 чыл болуп оюнга алдар кылдыр апрель 18-те коммунистиг субботникти эрттирер дээн Москва хоорайның мурнакчы бүдүрүлгелери-биле кады ук депонуң коллективи эгелекчи саналды үндүрген. Олар ооң мурнунда чылдарда дег бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарлар.

А. АШМАРИН.

Комсомолчу Лида Дагба-Лама «Найырал» совхозтуң ийи дугаар хойжу бригадазының мурнанчы аныяк сакманчыларының бирээзи. Ол чыл санында ажыл-агыйга 80-90 хураганнарны өстүрүп берип келген. Бо чылын Лида төрээн совхозунга 100 хураганны онча-менди доруктургаш хүлээдип бээр дээн хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, кызымаккай ажылдап турар.

ЧУРУКТА: аныяк сакманчы Л. Дагба-Лама.

В. ЧАМЗЫННЫҢ фотозу.

КВАРТАЛ ПЛАНЫ КҮҮСЕТТИНГЕН

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугү» комбинаттың даг-дугү арыглаар коллективи бирги кварталда эки ажылдаан. 1981 чылдың бирги кварталының бүдүрүлге планын кол көргүзүглер талазы-биле фабрика чедиишкинниг күүсеткен. Фабрика эрткен үш айларда 3468 муң рубльдиң бараанныг продукциязын бүдүрүп үндүрер даалгалыг турган, ону 3518 муң рубль чедирген.

Фабриканың дыка хөй ээлчеглери, ылангыя бөдүүн рудадан даг-дугү арыглаар цехтиң № 1,5, бедик сорттуг рудадан даг-дугү арыглаар цехтиң № 1, 4, 5, үүрмектеп-сорттаар комплекстиң № 1, 4 ээлчеглери үш айларның даалгаларын хуусаа бетинде күүсеткен. Бедик сорттуг рудадан даг-дугү арыглаар цехте улуг мастер Александр Лузянинниң № 5 ээлчээн ап көрээлиңер. Ол ээлчег даг-дугү арыглаарының квартал планын 66 тонна ажырган, бараанныг продукцияны 8,5 муң рубльге немей берген.

Ылангыя даг-дугү бүдүрериниң март ай планын 103,8 хуу бараанныг продукциязын — 104,5 хуу күүсеткен, бедик сорттуг рудадан даг-дугү арыглаар цех чедиишкинниг ажылдаан. Ында бирги, дөрткү болгаш бешки ээлчеглерниң коллективтери эш-өөрүнге үлегерни көргүскен. Чижээ, улуг мастер Галина Артемьеваның № 4 ээлчээ март планынга немей 32 тонна сорттуг даг-дугүн арыглаан.

Даалгадан ажыр 9000 тонна руданы үүрмектеп-сорттааш, УСК-ның коллективи база март планын ажыр күүсеткен.

М. ООРЖАК.

МУРНАКЧЫЛАР ХӨЙ

Бии-Хем районда төрүүр чогуур 26 муң 920 баш хой бүрүн оолдаан. Оон алдынган чаш төл онча-менди доругуп турар. Түс-түс ажыл-агыйларны алырга, бо чугула кампанияга «Саяны» совхоз эң дээре көргүзүглерни чедип алган. Ында төрээн 5 муң 340 хойдан 6 муң хураган камгалап алдынган. Районнуң хойжуларының аразында калбарган чарышты ол-ла совхозтуң хойжузу, коммунист Демир-оол Дотпа баштаан. Ол 100 баш хойга онаажтыр эң хөй чаш төлдү камгалап алган. Ол ышкаш 100 хойдан 100—112 чедир хураганны камгалап алган — СЭКП Бии-Хем райкомунуң кежигүну, «Кызыл тарачын» совхозтуң хойжузу Оолак Кечил-оол, «Саяны» совхозтуң хойжузу Федор Байырчы ышкаш мурнакчы малчыннар ажыл-агый бүрүзүнде хөй.

С. ХОЖУЯ.

Хоорай, суурларывыстың чаагайжыдылгазы

УЛАМ АЯН-ШИНЧИ КИРЕР

Эрзин суур чыл келген тудум улам-на чаагайжыттынып, чаартынып турар. Суурнуң ховуже талазында чаа кварталдарда чаңгыс аай төлевилелдиң ийи аал иштн чурттаар чуртталга бажыңнары одуруглай чыскаалыпкан.

Суурнуң чурттакчылары төрээн суурун чаагайжыдып, ногаанчыдар талазы-биле улуг ажылдарны кылгылаан. Оон түңнелинде эрткен беш чылдың дургузунда суурнуң, ылангыя төп кудумчуларында, чуртталга бажыңнарының девискээрлеринде хөй санныг тарымал үнүштер олургуткан.

Суур чаагайжыдылгазы көдээ Советтиң кичээнгейинде. Күүском ол чугула айтырыгны чогумчалыг шиитпирлээр-биле суур чаагайжыдылгазының планын чыл хуусаалыг тургускан. Ында көрдүнген чүүлдерни амыдыралга херек кырынга боттандырарынга көдээ Советтиң депутаттары, суурнуң херээженнер чөвүлели, бот-башкарылгалыг хөй-ниити организациялар болгаш суурнуң улуг, биче чурттакчылары идепкейлиг киржип келген. Ылангыя агитквартиралар, округтар аайы-биле улуг ажылдар кылдынып турар. Чижээ, көдээ Советтиң депутаттарының киржилгези-биле округ, агитквартира бүрүзү хамааржыр девискээрин чаагайжыдып, ногаанчыдарының талазы-биле түс-түс хүлээлгелиг. Ол социалистиг хүлээлгелерге өреге бүрүзү бажыңының девискээринге чеже дөс тарымал үнүш олуртурун, каш дөс чечек тарып өстүрерин киирер. Ооң-биле кады кайы хире ногаа аймаа, картофель тарыырын албан айтыр. А оон күүселдезин агитквартираларның удуртукчулары суурда херээженнер чөвүлели, депутаттар кичээнгейде алган. Түңнелин квартал санынза үндүрер. Эң эки чаагайжыттынган девискээрлиг чуртталга бажыңнары, округ дээш шаңнал — вымпел. Мындыг янзылыг ажылдың түңнелинде чүгле эрткен чылдың дургузунда безин чаагайжыдылга талазы-биле кескү ажылдар кылдынган.

Суурда бо хүннерде ээлчеглиг часкы чаагайжыдылга ажылы эгелээн. Он бирги беш чылдың баштайгызының чазынында, чайынында, күзүн суур чаагайжыдылгазының планын көдээ Советтиң күүскому бот-башкарылгалыг хөй-ниити организациялары-биле кады дугуржуп тургускан. Ылангыя чазын кылыр ажылдарның хемчээли моон мурнунда чылдарга деннээрге улуг. Суур чаагайжыдылгазының схема-картазын тургускан. Ында албан организацияларның, өрегелерниң чүнү кылырын айыткан. Чижээ ногаан будук-биле өннеп каан черлерде аңаа чеже тарымал үнүш олуртуру көрдүнген. Ынчангаш бо чазын кымның чүнү кылыры тодаргай. Ол ёзугаар суурнуң кудумчуларында штакетниктер септелгезин чыдыг дүжүп эгелээри билек чорудуп эгелээн.

Бо чазын суур чаагайжыдылгазынга улуг ажылдар кылдынар болгаш аңаа 104350 түңнүг рубль үнери көрдүнген. Ол ажылдарга хамаарыштыр чугаалаарга мындыг. Суурнуң чаа кварталдарында Пионер, С. Тока аттыг кудумчуларга 750-ден 1130 погон-метр хемчээлдиг штакетниктерни тургузаар. Ниитизи-биле 3870 ажыг погон-метр чаа штакетник-хериимнер кылыр. Аңаа херек тудуг материалдарын, кудумчуларга олуртур тарымал үнүштерни дугуржулга ёзугаар Балгазындан, Шуурмактан сөөртүп эккеп эгелээн.

Суур чаагайжыдылгазынга ажылдаар септелге бригадазының, чурттакчыларның күжү-биле чеди көвүрүгнү септээр, а тосту — тудар. Найырал, Мир кудумчуларының өрукталын дескилээр. Мындыг арга-биле эрткен чылын суурнуң Комсомольская кудумчузу чаагайжыттынган. Суурга ниитизи-биле бо чазын 2000 ажыг дөс тарымал үнүштү олуртур.

Албан организациялар, күш-ажылчы коллективтер аразында эң эки чаагайжыттынган девискээрлиг коллектив дээш чарыш уламчылаар. Ынчангаш коллектив бүрүзү кылыр ажылдарын тодарадып, оон планын тургускан. Ол ажылды ында чаагайжыдылга талазы-биле тургустунган комиссиялар удуртуп турар. Чижээ, районнуң септелге-тудуг участогу бо чылын девискээринге 25 дөс тарымал үнүштерни, 4 дөс чечектерни олуртур. Район эмнелгезинде ажылдың хемчээли улуг. Эмнелгениң чаа бажыңының девискээрин чаагайжыдары-биле ажылдар ында эгелээн.

Тарымал үнүштер ажаап, суггарарынга ажыглаар суг айтырыын ында шиитпирлеп келгени негелдеге ыракта дүүшпес. Ынчангаш бо чылын ону чогумчалыг тургузары-биле буга уннарын чаартып кылыры көрдүнген. Ол суурнуң чурттакчыларын чаагайжыдылгага ажыглаар суг-биле доктаамал хандырар аргазы бээр дээрзин Эрзин көдээ Советтиң күүскомунуң даргазы С. Д. Ооржак чугаалап турар.

В. КУУЛАР.

Эрзин район.

Эвилелдешкен республикаларда

РСФСР

Воронеж областың ажылагыйлары чочак-тараа тарылгазын үш катап удгаттырып, ону бо чылын үш чүс муң гектар шөлге тарыыр, ол дээрге областың бүгү тарылга шөлүнүң он хуузу-дур.

Аъш-чемнин болгаш мал чеминиң бо чугула культуразын болбаазырадырының чаа мурнакчы технологиязын ажыглап, улуг кичээнгейни сорттуг үрезиннерни ажыглаарынче салган. Мында бедик дүжүттүг «Рамон-77» деп сортту калбаа-биле өстүрүп турар, ону дөртен чыл бурунгаар бо черниң селекционерлери өстүрген. «Улуг вазылыг» ол сорт бистиң чурттуң 75 областарында, крайларында болгаш автономнуг республикаларында бир кол сорт апарган. Ол ышкаш ону Болгарияда, Венгрияда, Румынияда, Чехословакияда райончуткан. Бедик дүжүттүг райончуттунган, «Неосылающий-1» деп сортту хөй шөлге бир дугаар тарыыры көрдүнген.

✦ ✦ ✦

КАЗАХСТАН

Дузалакчы албан черлериң төпчүткени «Актюбрентген» заводунуң мастерлеринге, станокчуларынга үе-шакты камнап алыр арганы берген. Складтарны база материал-техниктиг хандырылга бүдүрүлгелерин комплекстиг участок кылдыр каттыштырган. Моон кезектерни болгаш материалдарны шак графиги ёзугаар цехтерже чедирип турар. Ындыг графикти заводтуң информация-санал-га төвүнүң специалистери чогааткан. Цехтериң тускай хүлээп алыр пунктуларынга херек материалдарны, кезектерни чыып, пластмассты баш удур быжып алыр.

Заводтуң иштики хандырылгазын төпчүткени бир ажылчынга ээлчег санында беш минута үени ортумаа-биле камнап алыр арганы берген. Ол дээрге хөй эвес мышкаш сагындырар. Бүдүрүлгениң бүгү хемчээли-биле алырга, камнаттынгаан он-он шактар, немелде рентген аппараттары-дыр.

✦ ✦ ✦

УЗБЕКИСТАН

Наманган области Туракурган кишлактың чанында К. Маркс аттыг колхозка кылган уруглар хевиниң баштайгы бөлүүн магазиннерже чоруткан. Мында специализастаттынган цех ажылдап эгелээн, ону областың чурт улетпүрүнүң дааранылга фабриказы органнизастаан.

Колхозтуң ында школазының кыш-ажыл кичээлинге дааранырын өөренип турган доозукчу кыстары ажылдап турар. Бо өөредилге чылы доостурга цехтерниң ажылчыннары ийи катап өзер, төлевилел күчүзүнге чедир мааа чылдын-на 500 муң рубльдиң уруглар хевин даараар.

Эртке онгу беш чылдың чылдарында республикада 65 ындыг салбыр тургустунган. Оларны чиг-эът, техника-биле кол бүдүрүлгелер хандырып, ажылдаар черлерни ажыл-агыйлар боттары берип турар. Узбекистанның ындыг кедээ бүдүрүлгелери чылдын-на 20 миллион рубльдиң продукциязын бүдүрүп турар. Он бирги беш чылда ол көргүзүг ийи катап көвүдээр.

✦ ✦ ✦

АЗЕРБАЙДЖАН

Грузин селекционерлериниң өстүргени «Колхида» деп шай сортунуң ийи дугаар чурту Азербайджан апарган. Субтропиктерниң шай өстүрер тускай ажылагыйлары чаа сортту өстүрүп көвүдедири-биле питомниктерде шай сыптарын тарыырын доосkan. Чаа беш чылда шай тарыыр шөлдерин бүдүн чартык катап улгаттырар арганы ол бээр.

(СЭТА-ның корр).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААРЫНГА ШЫЛГАРАҢГАЙ САЛЫЫШКЫН

ДЕЛИ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневти мында 1980 чылдың эң шылгараңгай кырүне ажылдакчызы деп адаан. Хөй-ниитиниң санал-онал алышкызы Индияда хөй-ниитиниң «Национал интеграция ассамблеязы» дээр хөй кижилиг улуг организациязы «Интернэшнл рипортер» солун-биле кады эрттирген. Парламентиниң дыка хөй кежигүннерин, эртемденнерни, журналистерни, культура ажылдакчыларын ол ассамблея бодунуң хүрээлеңинде каттыштырган.

Санал-оналы алдынганнарның хөй-нуруузунуң медеглээнин ёзугаар алырга, 1980 чылда улустар аразынга билчиишкиниң херээнге болгаш бүгү делегейге чепсегленииш-кинни дужүрер дээш, стратегтиг шавар халдаашкынның боо-чепсектерин кызыгаарлаар талазы-биле ийнги дугуржулганы чарып алыры дээш демиселге хууда эң улуг салыышкынны Л. И. Брежнев киирген деп, ассамблеяның президентизи профессор Балдев Раджемниң ССРЭ-ниң Индияда элчининче чоруткан чагаазында чугаалаан. Л. И. Брежневтиң хүлээп алганы мерген угааныг политиктиг шиитпирлер делегейниң дүшкүүрлүг чоруу өскен турзажок, делегейниң чаа дайынын болдурбазынга, ооң кыжаныышкынындан кижи төрелгетенни адырып алырынга чугула рольду ойнаан» деп, чагаада онзалап демдеглээн.

Индий улустуң найыралының эң эвилең, сеткилдиң ханызындан илерелин Л. И. Брежневке дамчыдарын ассамблеяның президентизи дилээн.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ИЛЕТКЕЛИН ҮНДҮРГЕН

ОТТАВА (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң СЭКП-ниң XXVI съездизинге Отчёт илеткелин Канаданың «Нувель фронтьер» дээр ном үндүрер чери тускай ном кылдыр француз дылда парлап үндүрген.

Канаданың Компартиязының ТК-зының кежигүнү, Квебектиң Компартиязының даргазы Сэмюел Уолштиң ол үндүрүлгеге бижээн киирилдезинде «Л. И. Брежнев дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар политиканың кол архитекторуну кылдыр сурагжаан кырүне удурткучузу-дур» деп онзалап демдеглээн. Илеткелдиң тавында болгаш бүзүрелдиг хөөнүн, ол документиниң делегейге аажок улуг ужур-дузалыын киирилдеде айыткан.

Илеткелдиң чаа совет саналдар тайылбырлаттынып кирген ол бөлүүн онзалап албышаан, кирилде авторунуң бижээни болза: «Европага шериг талазынга бүзүрежилгени быжыглаар хемчеглер дугайында, стратегтиг боо-чепсектерин кызыгаарлаар дугайында, Чөвүлелдиң кежигүннери кырүнелерниң дээди дужаалдыг удуртукчуларының киржилгези-биле КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң тускай хуралын чыылдырар болгаш эң дээди деңнелге совет-американ ужуражыышкынны эрттирер дугайында — ол тодаргай саналдарны барыын талакы чурттарның хөй-ниитизи чаагай күзел-биле уткаан». Канада-биле харылзааларны хөгжүдеринге болгаш кады ажылдажылганы калбартырынга ССРЭ-ниң белениниң дугайында Л. И. Брежневтиң сөстеринче автор онза кичээнгейни угландырган. Л. И. Брежневтиң илеткелин моон мурнунда Канадага англи дылга база парлап үндүрген.

БЫЖЫГ ЧАҢГЫС ЭП

БЕРЛИН. (СЭТА-ның тускай корр.). Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының X съездизи алды хүн үре-түңнелдиг ажылдааның соонда, апрель 16-да доозулган. Герман Демократтыг Республиканың амыдыралынга ол эң чугула үе-чада болган. Партияның болгаш чонунуң быжыг чаңгыс эптиин, марксизм-ленинизмниң идеяларынга, пролетаржы интернационализмниң принциптеринге ГСЧП-ниң шынчызын съезд көргүскен.

ГСЧП ТК-ның отчёт илеткелин, партияның стратегиязын болгаш тактиказын, ГДР-ге сайзырангай социалистиг ниитилелди тургузарынче, СЭКП болгаш Совет Эвилели-биле, социалистиг дем каттыштырылгазының акы-дуңмалышкы өске-даа партиялары болгаш чурттары-биле найыралды база кады ажылдажылганы быжыглаарынче угланыышкынны делегаттар чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнген. 1981—1985 чылдарда ГДР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл планының талазы-биле ГСЧП-ниң X съездизиниң директиваларын бадылаан. Оларны бүгү чон чугаалажып көөр кылдыр киирер болгаш ооң түңнелдери чаа беш чыл планының үндезини болур.

Съезд медеглел хүлээп алгаш, улустарга өжээниг ёзу-чурумнарның киндаңнарында болгаш концлагерьлеринде хилиннчектеттирип чыдар, ол ышкаш дайынга, фашизмге, колониализмге, неоколониализмге болгаш империализмге удур, тайбың, демократия, национал хамаарышпас чорук болгаш социал дептилге дээш шудургу демиселдиг чорудуп турар бүгү-ле коммунистер-биле, бүгү-ле революсчулар болгаш патриоттар-биле акы-дуңмалышкы эп-сеткил каттыштырылгазын ГДР-ниң коммунистериниң болгаш бүгү ажылчы чоннарының өмүнээзинден илергейлээн.

Партияның удуртур органнары — Төп Комитетти болгаш Төп ревизия комиссиязын съезд соңгаан. Съездиниң түңнел хуралынга соңгулдаларның түңнелдери номчуп дыңнаткан. ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретарынга Э. Хонеккерни база катап соңгаан.

Түңнел сөс чугаалааш Э. Хонеккер көргүскен бүзүрели дээш делегаттарга партияның чаа соңгуткан ТК-зының өмүнээзинден өөрүп четтиришкинни илергейлээн. Партияның шиитпирлерин амыдыралга чайгылыш чок боттандырар дээш ГДР-ниң бүгү ажылчы чоннары-биле кады демисежир бис. Партияның болгаш республиканың бүгү ажылчы чоннарының сорулгазы — сайзырангай социалистиг ниитилелди тургузары. Бистиң улуг херээвис дээш баштайгы хүннерден-не демисежип келген кижилерниң чагыгларын күүседир бис, бистиң чонувустуң амыдырал-чуртталгазы улам эки, улам кайгамчыктыг болзун дээш бүгү чүүлдерни кылыр бис деп ол медеглээн.

Бистиң мурнувуста берге сорулгалар турар. Ынчалза-даа оларны чедиишкиниг күүседиринге быжыг бүзүрелдиг бис деп, ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары чугаалаан. Бистиң бурунгаар шимчээшкиннивистиң үндезинин—бистиң партиявыстың коллективтиг дуржулгазы болгаш кужу-дур, ооң политиказынга улус массаларының долу бүзүрели, харысалганы бедик мелереп билири болур.

Съездиге хүлээп алдынган шиитпирлер — бистиң кол шугумувус ол болур. Акы-дуңма социалистиг чурттарның дем каттыштырылгазының чарылбас кезээ ГДР чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыры чигзениг чок. Бистиң партиявыс — Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязы— Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы-биле, социалистиг чурттарның акы-дуңмалышкы өске-даа партиялары-биле сырый найыралчы харылзаалары-биле холбаалыг. ГСЧП-ниң даштыкы политиктиг угланыышкынының үндезини — тайбың дээш, социалистиг дем каттыштырылгазының сырый каттыжыышкыны дээш демисел, антиимпериалистиг идепкейлиг эп-сеткил каттыштырылгазы болур.

ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары съезд хагдынган деп чарлаан. «Интернационал» залга чаңгыланып үнген.

• • •

Бөгүн, Эрнст Тельманның төрүттүнгенинден бээр 95 чылының хүнүнде, ГСЧП-ниң X съездизинде СЭКП-ниң делегациязының баштыңы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов немец пролетариаттың баштынчызының Берлинде тураскаал музейинге чораан, ооң амыдырал-чурттал-газынга болгаш ажыл-чорудулгазынга тураскааткан делгелге-биле танышкан.

ЧӨВҮЛЕЛДИҢ СЕССИЯЗЫНДА

ДАМАСК. (СЭТА-ның корр). Палестинаның Национал чөвүлелиниң XV сессиязынга ниити политиктиг санал-онал беришкиниң делегаттар доосkan.

Палестинаны хостаарының Улусчу фронтузунуң политбюро кежигүнү Мустафа Забри Израильдиң эжелээни араб черлерге палестин улустуң демиселиниң сорулгаларын айыткан болгаш Палестинаны хостаар организацияның (ПХО) дээштиг чепсээ болур ужурлуг Палестинаның национал фронтузунуң ажыл-чорудулгазын идепкейжидериниң эргежок чугулазын онзалап демдеглээн. Бодувуста бар бүгү-ле аргаларны ажыглавышаан, боттарывыстың эргелеривис дээш демисежир ужурлуг бис деп, ол чугаалаан.

Израиль эжелекчилериниң мурнунга дужуп бээриниң оруу-биле Каирниң чаңгыс-даа араб кырүне эдербес кылдыр Садаттың ёзу-чурумунуң өскерликчи угланыышкынын сойгалап илередири палестиннерниң кол сорулгаларының бирээзи болуп турар деп, оратор айыткан. Социалистиг дем каттыштырылгазының чурттары-биле, бирги ээлчегде Совет Эвилели-биле найыралды улам-на быжыглаарынче, Азияда, Африкада болгаш Латин Америкада национал-хостаалгалыг шимчээшкиннерни шиитпирлиг деткииринче бүгү арабтарны ол кыйгырган.

Ливанда айыылдыг байдалче улуг кичээнгейни сессияның киржикчилери угландырган.

Садаттың ёзу-чуруму-биле харылзаалар кылырындан ойталаар дугайында шиитпирни үревишаан, ооң-биле экономиктиг болгаш политиктиг харылзааларны катап тургускан реаксылыг араб ёзу-чурумнарны ФАТХ ТК-ның кежигүнү Маджид Абу Шарар шыңгыы шүгүмчүлээн болгаш Кэмп-Дэвидтиң сүлчээзинге үндезилеттинген өскерликчи политикага удур демисел ПХО-нуң кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг деп чугаалаан.

Палестинаның Национал чөвүлелиниң сессиязынга санал-онал беришкиннерин түңнеившаан, Я. Арафат чүве чугаалаан. Палестинаның улузу бодунуң чөптүг эргелерин, ооң иштинде бодунуң хамаарышпас кырүнезин тургузар эргезин чедип, албаанда Чоокку Чөөн чүкке тайбың, айыыл чок чорук болгаш чогумчалыг амыдырал хандыртынмас деп, ол онзалап демдеглээн. СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Чоокку Чөөн чүк айтырыгының талазы-биле саналдарын Палестинаны хостаар организацияның күүсекчи комитединиң даргазы Я. Арафат бедик-биле үнелээн. Совет өңнүктеривистиң ол саналдарын ниити-биле деткип турар бис, чүге дээрге, Чоокку Чөөн чүктүң кризизин чөптүг-биле шиитпирлээринге ол саналдар үндезин болур деп санап турар бис деп, ол чугаалаан.

Дараазында үе-чадада палестин революциязының сорулгаларын оратор айытпышаан, узун хуусаада шыңгыы демиселдиң туруп турарын демдеглээн болгаш ол демисел Палестинаның улузунуң чөптүг херээниң тиилелгези-биле доостур дээрзинге идегелди илергейлээн.

ДЕЛЕГЕЙ ЭРТЕМДЕННЕРИНГЕ КЫЙГЫРЫГ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Ядролуг дайынның кыжаныын болдурбас дээш демиселге күжениишкиннерин идепкейжидеринче делегейниң бүгү эртемденнерин эртем ажылдакчыларының Бүгү-делегей федерациязының күүсекчи чөвүлели кыйгырып, венгр найысылалга хуралын эрттирген.

Ядролуг халапты болдурбазының амыдыралчы эргежок чугулазын бүзүреди көргүзүп болгу дег эртем ажылдакчыларының Делегей комитединиң тургузаар дугайында СЭКП-ниң XXVI съездизинге Л. И. Брежневтиң кедурген саналынга эртем ажылдакчыларының Бүгү-делегей федерациязы байыр чедирип турар деп, ол хуралга хүлээп алдынган резолюцияда онзалап демдеглээн. Ындыг комитетти тургузарын федерация бодунуң бирги ээлчеглиг сорулгазы кылдыр көрүп турар.

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбас дээш демисел федерацияның ажыл-чорудулгазының эң чугула сорулгазы-дыр деп резолюцияда онзалап демдеглээн. Боо-чепсекти эндере бүдүрер чоруктуң күштелиишкинин делегейниң айыыл чок турарын дыка баксырадып, ядролуг меселдежиишкинниң тынтып келириниң аргазын дыка улгаттырып турар деп, эртемденнер демдеглээн. Эртем шинчилелдериниң түңнелдерин массалыг узуткаашкынның боо-чепсээниң чаа хевирлерин тургузар сорулгаларга ажыглаарынга удур, ук федерация бүгү делегейге тайбыңны быжыглаары дээш туржуп турар.

Боо-чепсекти эндерилдир бүдүрер чоруктуң улам өзүп орар айыылының дугайын хөй-ниитиге сагындырарының эрге-ажыктарынга таарыштыр федерация хөй күжениишкиннерни салган. Ядролуг дайын кандыг өлүмнүг уржуктарга чедирип болурун кижи төрелгетенге таныштырарынга ол белен.

ЯДРОЛУГ ДАЙЫННЫ БОЛДУРБАС!

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «АКШ-тың чаа администрациязының дайынзырак угланыышкыны-биле холбаштыр улам-на боттуг чүүл болу берген ядролуг дайынның кыжаныы бүгү кижи төрелгетенниң дүвүреэзиниң хайныктырбайн барып шыдавас» деп, Миннесот университединиң социология профессору Э. Маркит СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга медеглээн.

«СЭКП-ниң XXVI съездизинге Л. И. Брежневтиң кедүргени тайбынга ынак чаа совет инициативаларны ынчангаш харын делегейниң хөй-ниитизи чүүлдүгзүнүүшкүн болгаш идегел-биле уткаан» деп, ол онзалап демдеглээн.

Ядролуг дайынны болдурбазының амыдыралчы эргежок чугулазының дугайын көргүзер сорулга-биле эртемденнериниң ат-алдарлыг Делегей комитедин тургузар талазы-биле Л. И. Брежневтиң саналынга Э. Маркит бедик үнелээшкинни берген.

«Эртемденнерниң болгаш специалистерниң кылып үндүрер түңнелдерин хөй-ниитиге медээ кылдыр чедирер болгаш ол түңнелдер тайбыңны камгалаар, айыыл чок чорукту быжыглаар талазы-биле улустарның күжениишкиннеринге үнелиг салыышкын болу бээр» деп ол медеглээн.

Дайынзырак амгы дембээрээшкин моон мурнундагы дембээрээшкиннерден кужениишкинниң-биле, национал-хостаалгалыг шимчээшкиннерге удур, америк албадалга чагыртыр хөөн чок улустарга удур чепсектиг күшту ажыглаар дээр ажык кыжаныышкыннары-биле ылгалып турар деп, америк профессор демдеглээн.

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

ПРАГА. (СЭТА). Никарагуага хамаарыштыр АКШ-тың чорудуп турары агрессияны, экономиктиг ыйыышкынның болгаш коргудуушкунуң политиказын Профэвилелдериниң Бүгү-делегей федерациязы шиитпирлиг буруу шапкан. Никарагуаның мурнунга бодунуң акша-сан хүлээлгелерин күүседиринден Вашингтонуң ойталааны ол чуртка аш-чүтү болгаш ажыл чокталыышкынын болдурар сорулганы салып турар-дыр деп, федерация айыткан.

Документиде демдеглеп турарын ёзугаар алырга, экономиктиг агрессияның ол үүлгедиишкиннеринде америк империализминиң Никарагуага шериг холгаарлаашкынын боттандырар дээр бодалы чаштынып чыдар. Никарагуаның контрреволюсчуларындан болгаш өске-даа чамдык чурттардан хелезиденикчилерден тургустунган өлүрүкчүлер, дээрбечилер АКШ-тың болгаш Гондурастың девискээрлеринде тускай белеткелди эртип турары таварылга эвес.

Никарагуаның чонунга болгаш ооң революциязынга кыжанып келген шыңгыы айыыл-биле холбаштыр Профэвилелдериниң Бүгү-делегей федерациязы никарагуа ажылчын ангы-биле болгаш ажылчы чоннарның Сандиночу профтөв-биле бодунуң эп-сеткил каттыштырылгазын база дагын илергейлээн. Никарагуа улусту деткииринин кампаниязын калбартырынче Никарагуада революстуг чорудулганы үзерин ораалдажып турар империализм биле реакцияның агрессчи чимзениишкиннерин буруу шаварынче делегейниң профэвилел шимчээшкиннинге, бүгү делегейниң демократтыг болгаш депшилгелиг күштеринге кыйгырыг федерацияның медеглелинде кирген.

ӨЛҮРҮКЧҮЛЕР КЕДЕРЭЭН

МАДРИД. (СЭТА). Өлүрүкчүлерниң кем-буруулуг үүлгедиглериниң күштелгени-биле холбаштыр Испанияда иштики политиктиг байдал база катап нарыылаан. Апрельдиң ортаның ыгле чаңгыс хүнүнде безин олар беш өлүрүкчү үүлгедиглерин кылган. Ооң түңнелинде ийи шериг, бир хамааты кижилер өлүрткен. Хамааты гвардияның (жандармерияның) бажының база буза тевиcкен.

Политиктиг кучүлээшкиниң база катап күштелгенин чурттуң демократтыг хөй-ниитизи шыңгыы буруу шаап, өлүрүкчүлерниң үүлгедиглеринге хамы килеңнээшкиниг удурланыышкынын илергейлеп турар. «Өлүрүкчүлерниң ханныг үүлгедиглери демократияга шыңгыы согуушкунну тавартырып, бүгү испан улуска өөңгээлиг "кыжаныышкын болуп турар-дыр» деп, Испанияның Коммунистиг партиязының медеглелинде айыткан. Өлүрүкчү чоруктуң когуи үзе узуткаарынче угланган эргежок чугула хемчеглерни алыры дээш туржуп турарын Компартия медеглээн. Баскилер чуртунуң Коммунистиг партиязы бодунуң ээлчээнде өлүрүкчү чорукка удур демиселдиң чаңгыс аай фронтузун тургузарын саналдаан. Испанияның ол облазында демократтыг бүгү организациялар, а ол ышкаш Баскилер чуртунуң автономнуг чазаа фронтунуң составынга кирген турүп болур.

Чурттуң политиктиг партияларының хөй нуруузу өлүрүкчү чорукка удурланыышкынның медеглелдерин кылган. Реакцияның чаа үүлгедиглеринге удурланыышкынның демдээ кылдыр ээп каш минута дургузунда ажыл соксалыышкынын кылырынче күш-ажылчы бүгү Испанияны Ажылчы чоннарын бүгү-ниити эвилели деп профэвилел каттыжыышкыны кыйгырган. Ажылчын комиссиялар деп профэвилел каттыжыышкыны ол инициативаны деткээн дугайында медеглээн.

Баскилер чуртунда байдалдың чидиглелгени-биле холбаштыр Испанияның чазааның даргазы Л. Кальво Сотело апрель 15-те чазактың онза хуралын чыылдырган. Өлүрүкчү чорукка удур демиселдин айтырыгларын анаа чугаалашкан. Өлүрүкчү чорукка удур демиселге шериглерниң ролюн элээн бедилеринче угланган чамдык хемчеглерни чоокта чаа чазактың ап чоруткаңы билдинигр болгай. Ооң-биле холбаштыр демократтыг күштер өлүрүкчү чорукка удур демиселди конституцияга дүүшкен хемчеглерниң эргежок чугулазын демдеглевишаан, армияның болгаш полицияның эргелерин кедергей калбартыр чорук шериг эргилдезинге база демократтыг күштерни базарынга чедирип болгу дег айыылды айыткан.

ХАМААРЫШПАС ПОЛИТИКА

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Совет Эвилели-биле садыглажыышкынны кызыгаарлаар хемчеглерге киржир кылдыр чуртту албадаар дээн Каттышкан Штаттарның оралдажыышкыннарын Аргентинаның чазаа буруу шапкан.

Аргентинаның болгаш Совет Эвилелиниң аразынга садыглажыышкын америк чазактың шиитпиринден кажан-даа хамаарышпаан болгаш моон соңгаар-даа хамаарышпас деп, Аргентинаның даштыкы херектер министри Оскар Камильон медеглээн. Американың Каттышкан Штаттары кандыг-даа шиитпирлерни хүлээп ап турарындан хамаарылга чокка Аргентина бодунуң ээлчээнде Совет Эвилелинге хамаарыштыр бодунуң хамаарышпас политиказын чорудар апаар деп «Нью-Йорк таймс» солунга берген интервьюзунга министр онзалап демдеглээн.

Чурттуң кедээ ажыл-агыйы министри Хорхе Агуадо база ындыг утказыг медеглел кылган. Вашингтонуң администрациязының хемчеглерин Аргентина эдербес деп, ол чугаалаан.

Великобританияның албан-хаакчылары боттарының эргелери дээш демиселин уламчылап, бо бараан өртээ доктаамал өзүп турар үеде шалың телевирин улгаттырар дээш чазактан негелдеин ам-даа күштелдирип турарлар.

Ындыг удурланыышкыннарның түңнелинде чурттуң аэропорттары хагдынган, далай порттарының ажылы шимчевестээн, күрүнениң янзы-бүрү албан черлери хагдынгылаан, Лондонда чазак бажыныңың чанында чыскаалганнар үзүлбестээн.

Күрүне албан черлериниң албан-хаакчыларының демиселиниң чидигленип турар чылдагааны чүл дээрге, амгы чазактың экономиктиг политиказынга күш-ажылчы кижилерниң таарзынмайн турарының бир бадыткалы болур.

ҮСТҮНДЕ ЧУРУКТА: Лондонда чыскаалганнар.

Камера-пресс—СЭТА-ның фотозу.

Францияның ортумак школаларының 200000 ажыг башкылары чоокта чаа болган национал чыскаалга киришкеннер. Олар материалдыг деңнелди бедидер болгаш күш-ажылдың байдалдарын, өөредилге системазынга акша-төгерикти көвүдедирин негеп турарлар.

АДААНДА ЧУРУКТА: чыскаал үезинде.

Кейстон—СЭТА-ның фотозу.

ЯПОН ХӨЙ-НИИТИНИҢ КИЛЕҢНЭЭШКИНИ

ТОКИО. (СЭТА). «Нуссиомари» деп япон чүък суднозунуң суг адаанга чоруур америк «Джордж Вашингтон» хемениң буруузу-биле далай дүвүнче дүшкенинге холбаштыр япон хөй-нииити килеңин илередип турар. «Далайже дужурупкени япон суднонуң командазын камгалаарының талазы-биле хемчеглер албаан болгаш япон талага ээл-ондак дугайында дыңнатпаан суг адааның хемезиниң командылалының үүлгедиглери япон улустуң шыңгыы килеңнээшкинин болдурган, АКШ-ка хамаарыштыр идегел-бүзүрел чок чорукту улам күштелдирген» — деп, «Асахи» солун бодунуң эге чүүлүнге бижээн. «Айыыл чок чорук керээзиниң» япон-америк системазын болгаш шериг чажыттарын камгалаарының эрге-ажыы дээш япон улустуң сеткил-хөөнүн херекке албас чорукту ол солун шүгүмчүлээн.

Японияның чонунуң дүвүрээзини Сасебо деп япон порттан мурнуу-барыын чүкке 110 мильге чораан ол суг адааның хемезинге ядролуг чепсек чорааны-биле улам күштелген. «Асахи» солунуң дыңнатканы-биле алырга, ол хеме ядролуг чепсектиг баллистиктиг «Поларис» ракеталарны ап чораан.

Америк шериг корабльның япон суднону далайже дужүргенинге хамаарыштыр Вашингтонга буруудаткан медеглел кылырын чазактан оппозиция негээн. Парламентиниң адакы палатазының министрлер кабинединиң талазы-биле комиссиязының хуралынга чазакта кирбейн турар партиялар эрге-чагыргаларны бо болуушкунга хамаарыштыр оларның олутпай чоруу дээш шыңгыы шүгүмчүлээн.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Ак бажыңга болган парлалга конференциязынга америк администрацияның төлээзинге Чөөн-Кыдат далайга болган кемниг таварылгага хамаарыштыр айтырыглар салып тура, журналистер суг адааның америк хемезиниң кемниг үүлгединге болгаш албан ёзунуң Вашингтонунуң бо айтырыгга хамаарыштыр ээлээн туружунга чөпсүнмейн турарын ажыы-биле илереткеннер. «Таварылганың болган черийден хемениң дезе бергенин администрация чүү деп тайылбырлаарыл? АКШ-тың шериг-далай күштери ээл-ондак болган дугайын чүге 36 шак болганда дыңнатканы ол?— деп, Си-Би-Эстиң корреспондентизи Б. Плант айтырыг салган. Ак бажыңның төлээзи Л. Спикс ол айтырыгны харыы чок арттырган.

СКУЛЬПТОРНУҢ МАСТЕРСКАЯЗЫНДА

МОСКВА. Скульптор, ССРЭ-нин улустун чурукчузу, Ленинчи шанналдын лауреады Лев Ефимович Кербельдин ажылдары бистин чуртувуста калбак сурагжаан. В. И. Ленинниң овур-хевирин уран арга-биле катап тургусканы оон чогаадылгазында кол темаларның бирээзи. В. И. Ленинниң куба найысылал — Гаванага турар тураскаалының төлевилелин тургузар ажылды скульптор ам доозуп турар.

Делегей пролетариадының баштынчызы болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленинге тураскаалды найысылал парыгының эң бедик черинге тургузар.

Куба болгаш совет скульпторларның, архитекторларның коллективи тураскаалдың авторлары-биле сырый демниг ажылдап тургаш, ол комплексти тургузар.

ЧУРУКТА: скульптор Л. Е. Кербель бодунуң ажылдаар мастерскаязында.

Н. АКИМОВ биле **А. СЕМЕХИННИҢ** фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр III чылынга

ОКЕАН ЫНДЫНЧЕ ЧАГАА

Аныяк Совет республиканы камгалаарынга делегей пролетариадының күштерин мөөңнээр таалазы-биле В. И. Ленинниң могаг-шылаг чок ажыл-чорудулгазының дугайын Мытищиниң машина тудуушкун заводунуң корпустарының бирээзинде тургускан тураскаалдыг самбыра хереченилеп турар. Ында мындыг ооң черниң сивилбип бижээн: маңаа 20—30 чылдарда хоочуи большевик Перт Иванович Травин ажылдап турган, ол болаз В. И. Ленинниң америк ажылчыннарга бижээн чагаазын АКШ-ка чедирген кижи ол.

...Ынчан 1918 чыл турган. Ак гвардейжилер болгаш дашткы интервентилер Советтер республиказын долгандыр бүзээлээшкин дээрбээн чыыра түдүп кел чораан. Социалистиг Ада-чурт улуг айылда турган!

Ол кадыг-берге хүннерде Владимир Ильич Россияга тиилээн Октябрь революциязының дугайында шынны америк ажылчыннарга дамчыдар дээш, Советтер чуртунда ботгандырып эгелээн улуг революстуг чаартылгаларның, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның тайбыңга ынакшылдыг дашткы политиказының дугайында чагааны оларга бижээн.

В. И. Ленинниң «Америк ажылчыннарга чагаазының» үш экземпларын, Тайбын болгаш Чер дугайында декреттерни, РСФСР-нин Конституциязын, Совет Россияга удур америк шериглерниң интервенциязының көксадырын негээн Совет чазактың президент Вильсонга нотазының текизин В. В. Воровскийден хүлээп алган, ол бүгү документилерни Америкага чедирери-биле чорупканнар.

Дипломаттыг паспорттарын белеткеп алган, Копенгагентаарын оон мурнуу чарыында Америкадан чаа келген большевик М. М. Бородин хүлээнип алган, ону Москвадан Стокгольмга чедирип келген.

Үк харыысалгалыг херекти күүседиринге П. И. Травинни база кириштирген. Инженер артемиг Травин бирги орус революциянын идепкейлиг киржикчизи турган. Хаан чазанын шажылалындан чайлаар дээш, Петр Иванович 1906 чылда АКШ-че чоруй баргаш, Американың ажылчын шимчээшкинигге идепкейлиг кириишкен. 1918 чылда Травин Европага баар дээш корабльге веске ат-биле кочегарлап кирип алгаш, Норвегияга чедип келген болгаш тус черниң социал-демократтарының дузалы-биле Стокгольмче чоруй барган, анаа ынчан бүрүн эрелиг совет төлээ боон В. В. Воровский ажылдап турган.

Травин-биле Бородин В. И. Ленинниң «Америк ажылчыннарга чагаалының» үш экземпларын, Тайбын болгаш Чер дугайында декреттерни, РСФСР-нин Конституциязын, Совет Россияга удур америк шериглерниң интервенциязының көксадырын негээн Совет чазактың президент Вильсонга нотазының текизин В. В. Воровскийден хүлээп алган, ол бүгү документилерни Америкага чедирери-биле чорупканнар.

Дипломаттыг паспорттарын белеткеп алган, Копенгагенге чедир мүн-не чүгээр чедип келгеннер. Ынчалза-даа Данияның найысылалынга кээрге, бергедээшкиннер эгелээн, совет дипломаттыг паспорттарны кым-даа хүлээп албас болган. Ам канчаар, Бородин дедир Стокгольмче ээп чоруур ужурга таварышкан, а Травин бүгү-ле аргаларны хереглеп турган, Копенгагенден Нью-Йорк чедер дээн «Хелиг Олаф» деп лайнерге олурупкан, анаа ылангыя америк далайжылар Эвилединиң кежигүн биледи онза дузалаан, ону Петр Иванович Америкадан Россияже чаныш чоруп ора, кочегарлап ажылдап тургаш алган.

Травин Америкага чеде бергеш, Джон Ридке ужурашкан, Травинниң эккелген документилерин америк парлалга парлаарын Джон Рид чедип алган. 1918 чылдың декабрьда Ленинниң чагаазын ийи журналга — Американың социалистиг партиязының чөөн үзелдиг кезээнин органнарны болуур Нью-Йоркка үнүп турган «Ангы демисели» деп журналга болгаш Бостонга үнүп турган «Революсчу үе» деп сеткүүлге англи дылга парлаан.

Ленинниң чагаазын помчукчулар онза сонуургаан болгаш ону «Ангы демисели» деп журнал түскай парлаш, хөй тиражтыг кылдыр тараткан. Оон соонда алаза болганда ук чагааны АКШ-тың болган Барыын Европа чурттарының социалистиг база буржуаз парлалгалары каш удаа парлап үндүрген. 1934 чылда ол Нью-Йоркка түскай брошюра кылдыр үнген, анаа баштайгы үндүрүүшкүннер үезинде кирбээн чамдык чүүлдерни база киирген. Амгы үеде В. И. Ленинниң «Америк ажылчыннарга чагаазын» делегейниң барык бүгү дылдарында очулдурган.

Интернационализмниң ёзулуг сингиккен ленинчи чагаа америк пролетариаттың демиселин шыңгыраткан. Ынчан Нью-Йоркка «Россияның ениүктеринии эвилели» тургустуган, ук эвилел Совет республикадан америк шериглерни дедир келдиртирип шыңгыы негээн. «Россиядан холуң ырат!» деп кыйгырыглыг америк ажылчын шимчээшкини 1918 чылдың күзүнүнде АКШ-ка онза калбаргаан. Орус революциняны боой тударын оралдашкан интервентилерге болгаш ак-гвардейжи генералдарга эргежок чугула боо-чепсекти чүдүрүп чорударындан Нью-Йорктуң болгаш Сиэтлдин докерлери ойталаан.

П. И. Травинниң оон ыңайгы салым-чолу кандыг янзылыг болганы?

Бодунуң хүлээнип алган даалгазын күүседкеш, ол 1919 чылдың эгелинде дедир чорупкаш, Скандинавияга чедип алгаш, оон Германияга келген. Анаа улуг америк фирманың төлээлекчизи кижи мен деп чугаалап тургаш, фронтунуп шуткумун эртип, Кызыл Шеригниң кезектеринии турган черинге чедип келген.

П. И. Травинни Владимир Ильич хүлээп ап, партияның даалгазын канчаар күүседкенинии дугайын тодаргай айтырып. Октябрь революциязының дугайында номун Джон Ридтин кажан доозарын сонуургаан. Травинниң моон соңгаар чүүл кылыр деп бодап турарын база айтырып көрген.

Хамааты дайынының чылдарында П. И. Травин республиканың ревшериг чөвүлелиниге шериг тургузуушкунунуң инспектору боон ажылдаан. Оон соонда ында-бүрү харыысалгалыг ажыл-агый болгаш инженер база эрге-дужаалдарлыг турган. Ол Уралдың багон заводунуң түдүүн удуртуп, метрога хереглээр баштайгы вагонларның тургузукчуларының бирээзи болган. Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде Орук харылзаа министерствозунуң вагон ажылагыйының Кол эргелелиниг кол инженери болган оралакчы начальниги боон ажылдаан. Сөөлгү чылдарында Демир-орук транспортунуң бүгүзээвилел эртем-шинчилел институдуга ажылдап турган.

А. СИВЦОВ,
СЭТА-ның корр.
Москва.

ГРУЗИН ШАЙ

Грузин шай бистин чуртувуста эң-не нептерээн. Оон аңгы азербайджан болгаш росси (краснодар) шайлар база бар.

Бистин улустарывыс янзы-бүрү шайларны ажыглап турар. Чүгле бистин чуртувуска бүдүрген шайларны эвес, харын даштыкы индий база ол ышкаш Шри Ланканың цейлон шайларын садып ап болдур.

Бистиң чуртувуска өстүрүп турар шай бүрүлериниң кол нуруузу — грузин шай. 1980 чылда Грузияның совхозтары болгаш колхозтары 502 муң ажыг тонна шай бүрүлерин — ол культураны республикага ажаан өстүрүп турган бүгү чылдарның дургузунда эң хөй дүжүттуг күрүнеге саткан.

Грузин шай—делегейде эң эки шайларның бирээзи. Лейпцигке болган делегей делгелгезинге шайның «экстра» деп сорту Улуг алдын медаль-биле шаңнаткан. Грузин шайны беш янзы хевирлиг кылдыр бүдүрүп үндүрүп турар.

Грузияга шай тарып өстүрүп келгенинии төөгүзү кыска. Чүс ажыг чыл мурнуида аңаа шай дестерин эккелгеш, баштайгы дуржулга плантациязын организастаан. 1900 чылда Парижке болган Бүгү делегей делгелгезинге грузин шай бирги алдын медальды алган.

Ынчалза-даа шай бүрүлерин үлетпүрге үндезилеп ажаан өстүрери Грузияга чүгле совет үеде хөгжүп келген. Ам республикада шай плантацияларынга 80 муң гектар хире черни тускайлап берген. Дүжүт дыка бедээн. Бир эвес революция мурнунда бир гектардан 6 центнер хире шай бүрүлерин ап турган болза, ам —50 центнерни ажаан ап турар.

Шай ажаан алыры—шүүттүг ажыл. Ынчалза-даа ону механизастаары шай плантацияларында улам нептереп турар. 1979 чылда бизин республикага шай ажаан алырының муң ажыг машиналары болгаш хол-биле ажаарының беш муң хире аппараттары ажыглап турган.

Шайның чалгай амданын болгаш чыдын экилиндер дээш шайның болгаш субтропиктиг культураларның бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң эртемденнери ажылдап турар. Ам ында ээлчеглиг дуржулганы кылып турар. Индияның даглыг черлеринден шайның чаа сорттарын эккелген. Оларны грузин шайның эң эки сорттары-биле хайнакташтырып турар. Индий болгаш грузин шайларны хайнакташтырганынан эки түннелдер үнер дээрзинге бүгү үлезин бырымдаалар бар.

Яков УШЕРЕНКО,
ПМА-ның корреспонденти-зи.

ТӨӨГҮНҮҢ ТУРАСКААЛДАРЫ

Мунгаш тайгага чаштының чыткан Эвенкияның эрте-бүрүңгү культуразының тураскаалдарын Байкал-Амур демир-орунуң үнүнде тутту-ган чаа суурларның чурттакчылары ам сонуургап көрүп турар.

Чаа девискээрлерни шингээдип ап турар чорук тайга хемнериниң эриктеринде бедип үнген кедергей улуг чамык хаялларда чурумалдарны тывар арганы берген. Кижилерни, янзы-бүрү аннарны, кушгарны, Хүнүү ол хаялларда чураан болган.

Геткан, Ортаакы Ларба, Уркан, Олекма хемнериниң эриктеринде хаялларда чурумалдарны эртемденнер шинчилеп көрген. Амур тайгазының шаандакы чурттакчыларының культуразы бедик деңнелдиг турганын хаялларда чурумалдар хереченилеп турар. Ол чурумалдарда хөй чүүлдер Эвенкиида амгы үениң танцыларынга дожей болуп турары дыка солун.

(СЭТА-ның корр.).
Тыва,
Амур область.

КУЙДА АПТЕКА

Эм аймаанның талазы-биле эрте-бүрүңгү шагның музейин Грузияда Вардзиа деп күй хоорайда тургускан, ол аптеканы тургускандан бээр 800 чыл четкен.

III Георгий хаан болгаш оон уруу Тамара ол хоорайны барык чартык чүс чылда (1156—1201 чылдарда) тутуруп келген. Эм аймаан кадазалаар үш өрээлдиг бажыны—аптеканы ол хоорайга археологтуг казыышкыннар-ның үезинде чалым халдан тыпкан.

Вардзиа хоорайга хөй муң кижилер чурттап турган, а кажан эргежок чугула болганда — оон күйларынга 15 муң кижи чурттап болур. Аңаа суг дамчыдар хоолайлар болган, чем шыгжаар складтар база турган. Аптека бажыңының шалазынга чыгган чүүлдерни шинчилеп көөрге, цинкиниң, демирниң, сульфаттың, күзүрүңүң, хромнуң болгаш эмге хереглээр өске-даа будүмелдериниң артыкчылары бар болган. Эм кадазалаар савалар база ында-ган.

Р. ДАВИДОВ.
СЭТА-ның корр.
Вардзиа хоорай,
Грузин ССР.

ДАЙЫНЧЫ АЛДАР ДЕМДЕКТЕРИ

Шаандакы орус шеригниң төөгүзүн болган дайынчы оруун оларның полктарының демдектеринден биилеп ап болур деп. Москваның чурттакчызы С. Модестов балыткап турар. Шериг демдектерии ол хөй чылдарның дургузунда чыып, өөренип келген. Шериг кезектериниң офицерлериниң болган соллаттарының хөрекке кадап чораан үш чүс ажыг янзы-бүрү демдектерии С. Модестов чыып алган.

Полк шериглериниң демдектериниң тывыланы I Петрниң тургусканы орус армияның доктаамал шериг кезектери-биле холбаалыг болган. Демдектериниң төлевилелдерии офицерлериң хуралларында бадылаар турган. Оон соонда—будүрери-бизе мастерлерге кылдыртыр чораан. Демдектерни командир составынга алдын-биле чайырлап, анаа дайынчыларга—бөлүүн өөнүг кылдыр кылып турган.

Полктарның тургустунган хүннерии болган аттарын чамдык демдектерде бижээн болган. Хөй демдектериң төп оргузунга Суворовтуң дүрүү-хевирии сингбип каан. Суздальдың 62-ги полугунуң демдээ дыка солуи—XVIII чүс чылдың 70 чылларында ол полкту сөөлүнде алдаржаан улуг полководчу Суворов командылап турган.

В. ПАШИН,
СЭТА-ның корр.
Кострома.

БАЛЫКЧЫЛАР— СПОРТЧУ ЧОН

Эстонияның Сааремаа ортулукта турар «Сааре Калур» колхозтуң балыкчылары далайга-даа, арыкке-даа күш-культура болгаш спорттан чарылбастар. Ол чорук балыкчыларга эки еткил-хөөнүг болгаш шимчегир болур арганы бээр, ынчан күш-ажылга база кижи белен турбас болур.

Түс черниң спортчулары болгаш күш-культуржулары-биле ажыды «Сааре Калура» колхозтуң баштаар черинии чанында чөвүлел удуртуп турар. Ында организастаттынган спортчуң 16 секциязында 400 кижи киржип турар. Секцияларның эң-не сураглыы — чиик атлетика, волейбол, аар атлетика- парустуг спорт, спортчу балыктаашкын. Кичээлдерни бедик мергежилдиг специалистер эрттирип турар. Оларның аразында шаптыктаашкынныг черге маднаар талазы-биле Эстонияның чемпиону Рейн Тыру; спорт мастери штангист Ян Лембер, чуртун чемпиону волейболист Тайво Ульс болгаш өске-даа сураглыг спортчулар бар.

Амгы үеде колхозта 300 ажыг разрядчылар, ГТО-нуң хөрек демдээнии 650 эдилекчилери бар. Ында үш кижиниң бирээзи-ле күш-культура болгаш спорт-биле өөнүк.

«Сааре Калурда» бодунуң спорт баазазы чок, ынчангаш ук ажыл-агый ыида школаның залын болгаш бассейнин хөлезилеп ап турар. А колхозчуларның боттары кадыкшыл көпказын кылып алганнар. Бо чылын колхозтуң дөртку спартакиадазы база болган. Оон программазында спортчуң оң хевири киргеи, аңаа киржир кижилерниң саны чыл келген түдүм өөүн турар. Бо чылын республиканың чиик атлетика календарында «Сааре Калурунуң» шаңналы дээш маргылдаалар база киргеи. Чогум колхозтуң спортчулары янзы-бүрү черлерде маргылдааларда базып киржип турар. ГТО-нуң хөй хевириңе республиканың шилиндек командазынга-даа, «Йыуд» деп ганзболистер командазынга-даа, чуртун дээди лигазында-даа ол колхозтуң кежигүннерин көрүп болур.

«Сааре Калурнуң» күш-культура коллективи Эстонияның балык тудар эң шыырак дээш колхозтарының санында база киржип турар.

А. ХАРЧЕНКО,
СЭТА-ның корр.
Таллин.

ЭЛДЕПТИГ ДОЛУ

Кедергей улуг хемчээлдиг долу дүшкен үүнелинде Кыдаттың мурнуу чүгүлезиниң Гуандун можунуң бир уездизинге 5 кижи өлген, 225 кижи балыглаңган, 19 муң 500 ажыг бажыңнар бузулган. «Янчэн ваньбао» солуунун бижээнин ёзугаар алырга, чамдык долуларның бир борбаа-ла 7 килограмм аар деңзилиг болган.

(СЭТА).

Шоодуг

Кулак дүлей

Кадайым мени культуран куду дээш болганчок-ла чемелей бээр. Оон ол сөстерии аңаа бир чөм-биле демей апарган— кулак дашты-биле эрттирип каар мен. Шынында, та чогум кайывыстың культуравыс куду чүве, ону кижи метр туткаш хемчээптер арга бар эвес.

Мындаа база бир катап мээң культурам кудузун көптара берген. Дыннап-дыннап алгаш, доозуптарга:

— Ындыг культуразы куду кижи-биле чүге өгленип алган сен?—деп айтырдым.

Калайымның ийи караа кыраннаашкын дег чайынналп дээш, чанымга кээп олура каапкан:

— Мен дүштүк кыс, сен дүштүк оол турарында культурац амгызындан үсчок бедик турган, Куңгаажап. Кады кылаштажырда мени чедип алыр ышкажык сен. Ажылче үдеп каар, ажылдан уткуп алыр чордун. Чечектериин чаражык, конфеттернин амданныын сөңнеп чордун. Шын але?

Шүптүзу шын чүве. Ол дугайын бүдүү иштимде ындыхаая сактып чоруур мен. Дүштүк турган, тонун безин кедирип бээр турганым шын. Өгленген соонда үргүлүү ынчап чоруур дээрге бергезин кончуг чүве ышкажыл. Чамдыкта уттундуруп-даа каар, чамдыкта чай-даа чок болуу бээр, чамдыкта алгыжыпканда-даа турар. Кадайымның каракара характары харыы негеп, чиге көрүп каапкан олур эвес пе.

— Ынчаарга мээң культурамны бедидип көрөм, бир дугаарында кады чурттап олурар кадайы сен дузалавас болза, ким дузалаар боор — дидим.

Севил-беседа кылган, мен ылым-чылым дыннап олурган мен. Мээң доңга бажым оон чугаалаан чүвелериниң шүптүзүн кайын шиңгээдип ал шыдаар деп, чамдыызы ол-ла дораан уттундуруп калган. Ынчалза-даа кол-ла чүве — кадайымның бүгү айтыышкыннарын хажык чокка бүүселирин ыяк билип алган мен.

Бо чугаа сөөлүнде, үр болганда кадайым мынча дээн:

— Кижиниң культуразын бедидер бир кол дузалаар чүве пом болур болгай. Даарта—субботада, ном магазинине солуп роман садар дээндир, эртежик баргаш, садып, эккел!

Ажыттынар шак элек-даа бол, ажык аксында оочур өлээп апарган, болган. Көк хөйленнинг ооңдуң соонга туруп алгаш, маңап тур мен. Келген улус мээң соомдан улажып бар-ла чыткан. Хаалга ажыттынган соонда тургаш кижилер мурнуң бызаажып шургуп кирип каан. Мени улустун чалгыы олче чайгаар алгаш барган. Оон талакы бүдүмнүң майны кедергей сарыып турган: дывыржын кирип турувуста, бир хөрээжен кижи шиш ээжектинг идиң-биле сывыра базып каан-чүве. Ынчаарга мээң культурамны бедидерде бир кол дузалаар чүве пом болур болгай. Даарта—субботада, ном магазинине солуп роман садар дээндир, эртежик баргаш, садып, эккел!

Ажыттынар шак элек-даа бол, ажык аксында оочур өлээп апарган, болган. Көк хөйленнинг ооңдуң соонга туруп алгаш, маңап тур мен. Келген улус мээң соомдан улажып бар-ла чыткан. Хаалга ажыттынган соонда тургаш кижилер мурнуң бызаажып шургуп кирип каан. Мени улустун чалгыы олче чайгаар алгаш барган. Оон талакы бүдүмнүң майны кедергей сарыып турган: дывыржын кирип турувуста, бир хөрээжен кижи шиш ээжектинг идиң-биле сывыра базып каан-чүве. Ынчаарга мээң культурамны бедидерде бир кол дузалаар чүве пом болур болгай. Даарта—субботада, ном магазинине

Театрны түдүп каанындан бээр каш чыл эрте-даа бергеи болза, олче бир дугаар бажым бакылааным ол: иштиниң чараш каазы кедергей оран болган.

Концертти төнчүзүнге чедир көрген бис. Культурам та бээн чүве, ооңуң амдыызында билбес мен, а кулактарым дүлейлеп калган. Кадайым менче имнеп-имнеп чугаалап турган: бодаарымга моон соңгаар мындыг концерттерге үргүлүү кээп турар бис дээн хире...

«Каарган кас эдергеш, даваның доңгурун алган» деп бурунгуларывыс чугаалап чораан. Кунгаажап культуразын бедидер дээш куруган эдерип чораш, кулактарын дүлейледип алган деп кожаларым чугаалажын эгелей бээр чадавас боор.

В. МОНГУШ.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Шыдыраа

КУБОК МӨҢГЕДЕ АРТКАН

Чоокта чаа Кызыл хоорайның команда талазы-биле бирги чери дээш маргылдаа доозулган. Аңаа пицтизи-биле алды команда киришкен. Мурнуку чылдарга бодаарга бо маргылдааны организастаанының, киржимчилерниң идепкейинии-даа талазы-биле четпестер бар. Кол чүүл ону кыска хуусаада, буу-хаа чорутканы.

Ындыг болза-даа бирги чер дээш демисел совлгу салыгларга чедир чидиглеиген. Чемпион атты Кызылда Күрүнеиң педагогика институдуиуң шырак командазы чаалап алган. Ол команда бо атты ам үш улаштыр ап турары бо. Ынчангаш шилчиир кубокту командага мөңгези-биле артырган. Командаиың төлээлерии А. Борзенко, Д. Ондар боттарының удурланыкчыларын чиик утканнар.

Ынчангаш беш салыглар эрткенде Чыртак-оол Оюн, Монгуш Алыг-оол, Леонид Мохов 4,5—4,5 саннарлыг өстелерии мурнай бергеннер.

Б. ООРЖАК.

телевидение

АПРЕЛЬ 18-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкии. 9.00 — «Чаштарга анчыгаштар дугайында». Ленинградтан дамчыдылга. 9.30 — «Ында, горизонт ыидында». Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы. 10.35— «Силерге, ада-иелер!» 11.05 — И. Добронравовтуң сөзүнге бижээн шүлүктерге чогаткан ырларны Л. Сенчина, Г. Беседина, С. Тараненко олар күүседирлер. 11.15 — «Айыыл чок шимчээшкин». 11.45—«Музейлерде болгаш деңгелге залындан» деп Бүгү-эвилелдин «Коммуннзм тургузуп тур бис» деп делгелгези чурукчуиуң төп бажыңында ажыттынган. 12.15—«Хүннүң шыгжамыры». 13.15 — «Спортлотонуң» 16-гы тиражы. 13.25 — «Ону шылдаар силер». Аныяк чаартыкчыларның конкурузу. 14.10 — «Дириг амытаннар дугайында». 15.25—Хоккейге делегей болгаш Европа чемпионады. Түңнел бөлүктериниң киржикчилериниң ужуражылгазы. 2-ги болгаш 3-кү үелер. Гетеборгтан дамчыдылга. 16.35 — Политиктиг тайылбырлакчы В. И. Бекетовтуң беседазы. 17.05 — «Субботниктиң хүн демлеглели».

КЫЗЫЛДАН

17.20 — «Тывала «кызыл суббота». (Орус болгаш тыва дылдарда).

МОСКВАДАН

17.35 — «Делегей байлалының дугайында беседа». СЭКП ТК-ның делегей информациязының киидизиниң эргелекчизи Л. М. Замятин эрттирер. 18.20 —Бүгү-эвилелдиң Коммунистиг субботник хүнүиге. Уран чүүл мастерлериниң концерти. 20.30 — Хоккейге делегей болгаш Европа чемпионады. Түңнел бөлүктүң киржикчилериниң ужуражылгазы. 3-кү үе. Гетеборгтан дамчыдылга. 21.15— «Үе». Информастыг программа. 22.00— Кубаның наңионал балединиң концерти. 22.45—«Пятигорск». Документалдыг телефильм. 23.00—01.00 —Хоккейге делегей болгаш Европа чемпионады. Түңнел бөлүктүң киржикчилериниң ужуражылгазы. Гетеборгтан дамчыдылга. Төнгенде—медээлер.

Агаар

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын чүкче угланыышкынын хаттың дүргени секуидада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 9—14, чамдык райоиларга 4—9 градус чылыг болур.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас. Хаттың күжү кошкак. Агаар дүне 1—3 градус соор, хүндүс 13—14 градус чылыыр.

КИНО

АПРЕЛЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сээн оглуң-дур мен, черим» (2 сериялыг) 9.30, 13.00, 16.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ада-чурттуң ыры» 9.30, 11.20, 13.20, 15.10, «Эрте болдунган эидег» 17.00, 19.00, 21.00 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Билдингир кижи ыйнаан» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакциянуң адреси: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи эмызыралы болгаш совет тургузуу киллистериниң 2-37-13, аропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефоиче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 936.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниин Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыынын херектериниң талазы-биле эргелелиниг типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1)

ТС—00158